

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ՀԱՆԴԻՍ ԱՄՍԵԱՅ

ՀԵՂԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԵՐԻ

1883

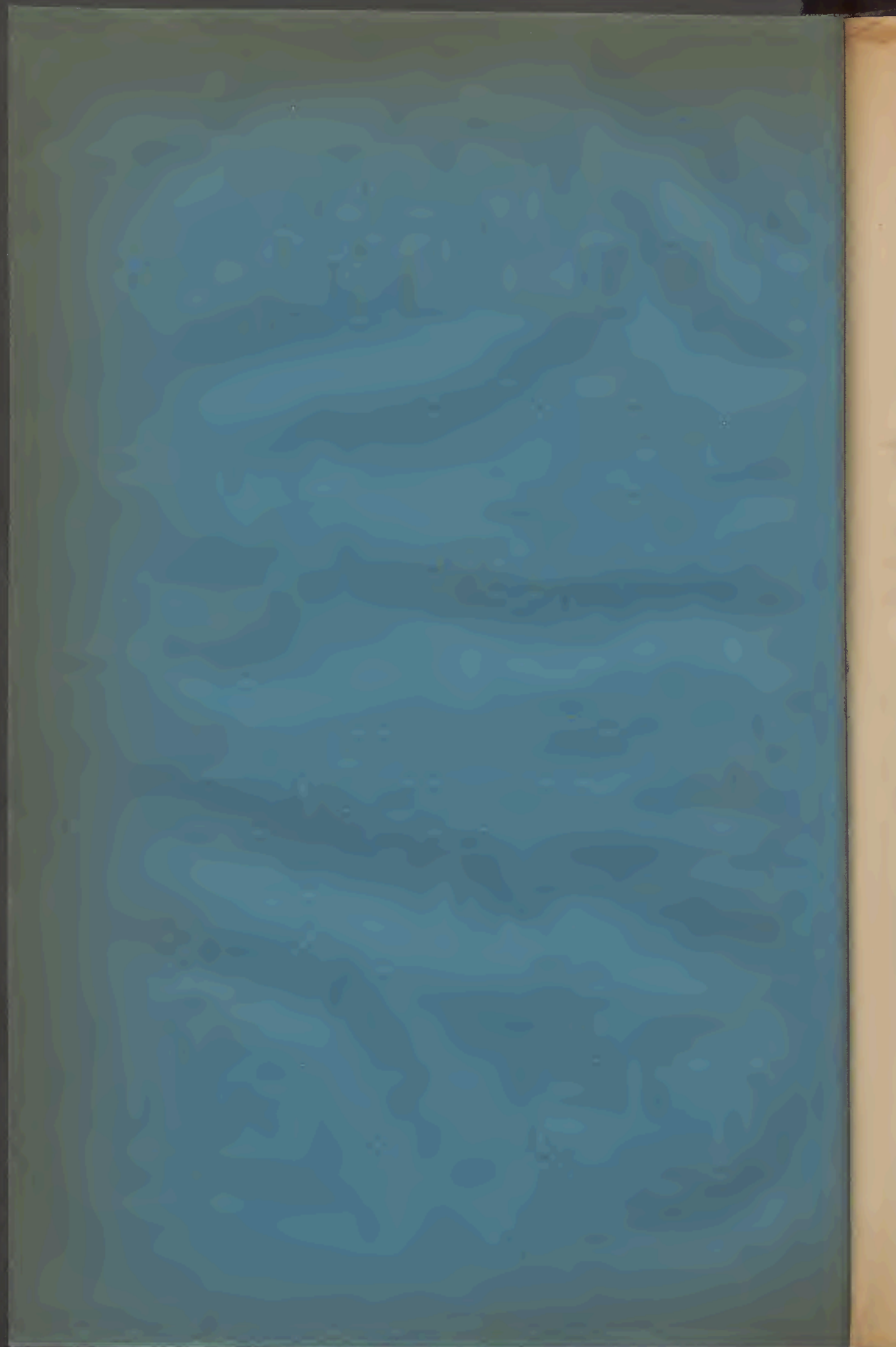
ՅՈՒԼԻՍ

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ	321
ԸՆԾԱՅԱՐԱՆ	329
ՏԱՂԱՐԱՆ . ԱՍԻԱԿԱՆ ԱՌԱՌՕՏՔ	333
ՕՐՈՐ . ԱՌ ՎՍԵՄԱՇՈՒՔ ՄԻՔԱՅԷԼ ԷՖԷՆՏԻ ՄԱՄԻԿՈՆ- ԵԱՆ ԹԱԳՈՒՀԻ—ՆՈՒԱՐԴ ԴՍՏԵՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՌԹԻՒ .	339
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽԵՐԱՅՄԱՆ ԽՆԴԻՐ .	342
ԿՐԹԱԿԱՆ . ԲՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ԺՈ- ՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ	351
ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ	356
ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ	358
ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԶՄԻՌՆԵԹՅ	364
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ	367
ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ	368
ՏԻՐԱՅՐ կամ՝ ՄԵԾ ՄԱՐԴԸ	369

ԶՄԻՐՈՆԻՍ

ՏՊԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԱՄՍԵԱՅ

ԺԵ՛ ՏԱՐԻ

1885

ՅՈՒԼԻՍ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ուրախալի է գիտել որ նոր սահմանադրական չրջանի առթիւ և նորընտիր Սրբազան Պատրիարքի նախագահութեան շնորհիւ, նոր գործունէութիւն մը սկսեալ է տիրել պաշտօնական մարմիններու մէջ: Նոր Քաղաքական ժողովն, որ մասամբ հրաժարած էր, կ'վերակազմուի Ս. Պատրիարքի յորդորանօք, Կրօնական ժողովը նոր եռանդով կ'զուգարուի, Ուսումնական խորհուրդն իր պաշտօնին մէջ նորէն կ'վերահաստատուի, Տնտեսական ու Ելմտական խորհուրդները պիտի նորոգուին, Կեդրոնական Վարժարանի և Ներսիսեան Ուսումնարանի Յանձնաժողովը կ'շարժի, Երուսաղէմի պարտուց բարձման Յանձնախումբը կ'կազմուի, համարատուութեան տեղեկագիր և օրինաց նոր հիմնադիր կ'պատրաստուին, վերջապէս Ազգային ժողովը կ'առաջադրէ կենսական խնդիրներ լուծել, որոց մէջ կարևորագոյնը կ'համարի նա Սահմանադրութեան վերափոխութիւնը:

Այս վերադարձին՝ Ընծայարանէ հիմնադրութեան խնդրոյն հետ արդէն Ս. Պատրիարքին հիփոթէի կարևոր մասն կ'կազմէր՝ ինչպէս յայտարարեց իր բացման ճառին առթիւ, և Ընդհանուր ժողովին յուլիս 13ի նստին մէջ, նորակազմ Քաղաքական ժողովը մի կողմէ, վերաքննութեան, և Արօնական ժողովը միւս կողմէ՝ Ընծայարանի կարևորութեան վրայ պնդելով՝ այս երկու խնդիրներն ջրհալելու մէջ կ'անցնին :

Արդ՝ մեր նպատակն է նախ քննել թէ պատե՞լ ժամ է այդ վերաքննութեան գործն ընել, և ապա խօսիլ Ընծայարանի վրայ : Նոյնպէս հարցաւիրել թէ վերաքննութեան խնդրէն զատ՝ Ս. Պատրիարքը, Քաղաքական և Ազգային ժողովներն ուրիշ ստիպողական խնդիրներ, հիմնադիրներ և գործեր չունէ՞ ի՞նչ յառաջ բերելու և գործնական օրհանգիսի մը պատրաստելու, թէ առանց անմիջապէս վերաքննութեան ձեռնարկելու կարելի չէ՞ր արդեօք տնօրինել վարչային բազմաթիւ գործեր, որ տարիներէ ի վեր լուծման կ'սպասեն :

Իրաւի՝ Սահմանադրութեան հաստատութենէ ի վեր՝ թէ պաշտօնական չըջաններու և թէ հասարակութեան մէջ համոզում մը գոյացած է թէ՛ այդ օրէնքն ունի տրամադրութիւններ որ անգործադրելի են, թէ՛ ոչ միայն ցցերորդ յօդուածն այլ և վերջապէս մի քառորդ դարու փորձառութիւնը կ'պահանջեն որ վերաքննութեան գործը կատարուի և վարչական մեքենան այնպէս յարդարուի որ անարգել չարժի և ազգային գործոց տնօրէնութիւնը դժուարութեանց չհանդիպի : Բայց այս համոզումն որքան որ օրինական տեսակէտով բանաւոր, անհիմն կ'երևի մեզ փորձառութեան նկատմամբ : Վասն զի՝ նախ օրէնք մ'որքան վատ լինի տեսապէս, չենք կարող վճռել որ գործնապէս այդպէս է, մինչև որ գործադրութեան չըջանէն չանցնի : Արդ՝ մեր սահմանադրական դրութիւնն, այս քսանհինգ տարուան չըջանին մէջ, եթէ ստեպ ամբողջութեան նշաններ ցոյց տուաւ, եթէ չարտադրեց այն ամեն արդիւնքն որ ազգովին կ'ակնկալուէր, իսկական սլատճառը չէ թէ ուղղակի օրէնքին անպիտանութիւնն է, այլ այդ օրէնքին գործադրութիւնն ըստանձնող մարմիններու ասիկաբութիւնը կամ դժկամակութիւնն, ուսից յառաջ եկած են ժողովրդեան անվստահութիւնն և անտարբերութիւնը :

Անուրանալի է և պատմութիւնը կ'հաստատէ թէ՛ ընդհանրապէս Սահմանադրութեան ողին և սկզբունքն անտես առնելով,

մեր ժողովները ստէպ յարած են անոր տառին, այնպէս որ ձեռական օրինակներու թեւն զոհած են իսկական օգուտներ որ անտարակոյս պիտի ծագէին եթէ սահմանադրական սկզբանց հաւատարիմ մնալով՝ պատասխանատուութեան ոգին, ճշմարիտ գործունէութեան և հասարակաց բարւոյն եռանդն ոգեւորէր մեր վարչային և օրէնսդիր մարմիններն, իսկ պարտուց և իրաւանց գիտակցութիւնը ծաւալելու համար Հայ ժողովրդեան իշխող և իշխեալ գասերուն մէջ զանազան կաղնական կանոններ և օրէնսդրական միջոցներ ի գործ դրուէին:

Թերեւս առարկուի թէ այդ անկարողութիւնն ապացոյց մ'է որ Հայ ժողովուրդը տակաւին անընդունակ կ'գտնուի սահմանադրական դրութեան: Այդ առարկութեան կրնայ ստատասխան տրուիլ թէ՛ ժողովուրդ մ'որքան այդ մասին անընդունակ լինէր քսանհինգ տարի առաջ, ներքի չէ ենթադրել որ նոյն անընդունակութեան մէջ է և այժմ, քանի որ թո՛ղ թէ իր օգուտն ու շահը համեմատաբար աւելի լաւ ըմբռնելու վիճակի մէջ կ'գտնուի, թո՛ղ թէ կրթութեան բարիքն ընդհանրապէս աւելի ևս ծաւալած է իր ստորնագոյն խաւերուն մէջ, այլ և քսանհինգամեայ սահմանադրական կեանք վարելով և վարժուելով, բոլորովին համոզուած է որ չէ կարող վերադառնալ հին միապետական կամ ամիրայական դրութեան և թէ ազգային գործերն ինքնօրինաբար տնօրինելու սկզբունքն անպայօքն է իր սովորութեանց և բարուց մէջ տարրացած է փոքր ի շատէ, և միայն հիմնական ուղղութեան, նպատակի միութեան և ազգային հանրային շահուց աւելի խորին գիտակցութեան կարօտ է այն որ փափաքելի արդիւնքը յառաջ բերէ:

Այսպէս ուրեմն ժողովուրդը կամայ ակամայ սահմանադրապէս պիտի չարժի, այսինքն ընտրական դրութեամբ իր թաղային, գաւառական և ընդհանուր կարեւորութիւն ունեցող գործերը պիտի տնօրինէ: Այս կ'պահանջէին և կ'պահանջեն իր սահմանադրական Եկեղեցւոյն աւանդութիւններն ու սովորութիւններն, այս կ'պահանջէ և արդի Սահմանադրութիւնն, որ այդ աւանդութեանց և սովորութեանց օրէնսդրական դրոշմը տուած և ազգովին ու տիրովին նուիրագործած է:

Երբեք՝ Սահմանադրութեան Եւրոպէական վերաքննութեան կարօտ լինելուն առարկութենէ չհետեւի որ ամբողջ Սահմանադրութեան վերաքննութեան հարկն անհրաժեշտ է, և թէ պարտ է զայն վէճի ներքեւ ձգել օրակարգի անցնելով: Որքան որ

ստոյգ է թէ Սահմանադրութեան մէջ կան մի քանի տրամա-
դրութիւններ որ անգործադրելի են և կրնան ուղղուիլ, որքան
որ ճշմարիտ է թէ օտարամուտ և ազգային եկեղեցւոյն ոգւոյն
դէմ պայմաններ կ'գտնուին անոր մէջ՝ որ պատրիարքական
ընտրելիութեան կանոնաց կ'սլաուականին, ինչպէս ուրիշ ասթիւ
նշանակած ենք* և զոր վերաքննութեամբ փոփոխելու պաշտո-
նական դժուարութիւններ կրնան ծագիլ հիմակ, ենթադրելով
որ այդ պայմաններն ազգային փոփոխելու փափաք և միտումն
լինին, որքան որ ազգային ժողովներն, ինչպէս և պատրիար-
քական գահակալները, շարունակ պնդած են և կ'պնդեն թէ
Սահմանադրութիւնն իրենց գործունէութեան չըջանը սեղմած
է և իշխանութեան ոյժը ջլատած, սակայն ոչ ժողով մը, և ոչ
պատրիարք մը պաշտօնապէս չէ ցոյց տուած թէ Սահմանա-
դրութեան ո՞ր տրամադրութիւններն իրենց գործունէութեան
դէմ խոչընդոտն կ'հանեն, Սահմանադրութեան ո՞ր յօդուածը
կ'արդիլէ որ քորժ Գեան, Սահմանադրութեան ո՞ր կէտն է
որ կ'սլատուիրէ թէ տրոց խնդիր, կրթական խնդիր, առաջ-
նորդական խնդիր, վանական խնդիր, վիճակադրական խնդիր,
կանոնաւոր համարատուութեան խնդիր և ուրիշ բազմաթիւ
կարեւոր խնդիրներ անլոյծ թողուին քսանհինգ տարիէ ի վեր,
ինչպէս որ ցարդ թողուած են: Ըստ մեզ՝ չկայ Սահմանադրու-
թեան մէջ այդպիսի արգելական կանոն, չկայ կանոն որ տրա-
մադրէ թէ ժողովներն աննշան կամ լոկ տեղական խնդիրներ
րով զբաղին, հանրօգուտ կարգադրութիւններ զանց ընեն,
շարունակ միջադէպներ դրդուեն, մանուածոյ դիւաններ կազ-
մեն, որոց մէջ խնդիրներ կ'թաղուին, յաւաքընթակաւ անուամբ
Գեանական կուսակցութիւն կազմեն, որպէս զի կարեւոր վիճաբա-
նութեանց ազատութիւնը ջնջեն, դաւեր նիւթեն, օրինաւոր
որոշումներ չըջեն և ստորին ու անշահ կրիւք ամեն օրինաւո-
րութիւն խժրծեն: Ո՛չ, չկայ այդ տեսակ անհնթեթ բան Սահ-
մանադրութեան մէջ:

Երբեք՝ Ինչ կայ ուրեմն վերաքննելի: Այո՛, կան պարզա-
պէս կազմակերպական թերութիւններ, ձևական դժուարու-
թիւններ՝ զոր պարզելու համար ոչ այնքան աղմուկ հանելու
հարկ կայ և ոչ բարձրագոյն իշխանութեան զիմելու՝ վաւե-
րացման համար: Քանի որ, ինչպէս նորընտիր Քաղաքական ժո-

* Տե՛ս վերոտւար ամսագիր:

ղովին Ատենայետ՝ Վսեմ Նուրեան էֆէնտին ևս կ'յայտարարէ թէ՝ Սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքն անփոփոխելի պիտի պահուին, չենք կարող տեսնել այն կարևորութիւնն որով վրայ յենով կ'սահմանուի Յանձնաժողովի միջոցաւ առաջարկել այն փոփոխութիւններն որ երկրորդական և երրորդական նշանակութիւն պիտի ունենան: Արդէն այդպիսի փոփոխութեան մը փորձն եղած է՝ պաշտօնական զրութիւնը հոգելոյս Ներսէս Պատրիարքին օրով գործածելով, թէ և այդ փորձն ալ որ անհրաժեշտ կ'համարուէր, նախորդ վարչային կազմակերպութենէ աւելի չփութութիւն պատճառեց և իշխանապետական ձև մ'առաւ ժամանակին գործող մարմնոյն մէջ, սակայն այդ փոփոխութիւնն Ազգային ժողովին հաւանութեամբը կատարուելով և սահմանադրական սկզբանց հակառակ չլինելով, բնաւ Տէրութեան կողմէ զիտողութեան առիթ չտուաւ: Նմանօրինակ ձևական փոփոխութեանց համար, նոյն օրինակ ընթացքը կարելի է բռնել և ներկայ պարագայիս մէջ: Կարելի է ազգային ներսփոխանաց և վարչութեան կողմէ անհրաժեշտ փոփոխութեան արժանի դատուած կէտեր, խորհրդարանական նոր ոճով, քաբէֆօրսմէան առաջարկել մեր օրէնստիր ժողովին, և՛ բարեփոխութիւնն օրինապէս ընդունուելէն և հաստատուելէն ետեւ՝ գործադրութեան յանձնել: Այս գործնական եղանակաւ՝ ժողովը կ'չահի երկու կարևոր բան. ժամանակ և ֆորթաւթբան վարչ:

Արդէն փորձով գիտենք թէ՝ Ամեն Խրիմեան Արքազանի պատրիարքութեան օրով սկսած վերաքննութեան գործն ինչ աղմուկ և չիփթ հանեց, որքան երկար նիստեր վայրագար զբաղեցուց, որքան անօգուտ և վտանգաւոր վիճարանութեանց տեղի տուաւ և ազգային շատ խնդիրներ երեսի վրայ թողուց, և ի վերջէ ինչ ողորմելի և ապարդիւն վախճան մ'ունեցաւ: Մինչդեռ մեր առաջարկած եղանակն օրինաւորութենէ հետի չլինելէ զատ՝ պիտի չընդհատէ վարչային մեքենային շարժումն, Ազգն անստուգութեան և անշարժութեան չպիտի մատնէ, ընդ հակառակն, Ազգային ժողովին հեղինակութիւնն՝ որ այս վերջին տարիներս մանաւանդ այնքան վար իջած է, պիտի վերականգնէ, անոր վերացական և վիճասէր հակումներն՝ որով անդին ժամեր վատնուած և հեշտալոյծ խնդիրներ ամպերու մէջ ծրարուած են, պիտի զսպէ և անոր բոլոր ոյժը՝ գործնական շրջանի մը մէջ կեդրոնացընելով՝ պիտի ստիպէ որ՝ նա առ,

դիւնք ցոյց տայ քան թէ խօսք և շարունակ խօսք, և այսպէս Աղղին վստահութեան և երախտագիտութեան իրաւունք պիտի ստանայ :

Զարբոյժ՝ խնդրոյն օրինական կողմը նկատելով՝ եթէ կայ՝ ըստ մեզ, Սահմանադրութեան մէջ տրամադրութիւն մ'որ քան ամեն տրամադրութիւն փոփոխութեան կարօտ է, այս է ԶԳերորդ յօդուածն որ հինգ տարին անգամ մը վերաքննութիւն կ'պահանջէ : Վասն զի՝ այդ յօդուածը հինգ տարեկան զրեւի մնալով, և պէտք էր որ մնար, ցոյց կ'տայ թէ անպատեհ է, թերի է, մանաւանդ մեր Աղղին օրէնսդրութեան համար, մեր քաղաքական կացութեան նկատմամբ՝ զօրծաղրութիւնը վտանգալի է :

Տարակոյս չկայ որ աղղի մ'ընդհանուր օրէնքն այդ աղղին բարոյական և մտային հանգամանաց, բարուց և սովորութեանց համեմատ կ'լինուին և՛ իրենց որոշեալ դրոժը, պաշտօնն ու նպատակը կատարելն ետե՛ւ՝ այդ պայմաններուն փոփոխութեամբ՝ կ'փոխուին, միշտ անվթար պահելով բնական իրաւանց և արդարութեան յաւիտենական սկզբանց վրայ հիմնուած օրէնքն՝ որ անյեղի են : Սակայն որքան որ ամեն օրէնսդրութիւն այդ վերաքննութեան տրամադրութիւնը կ'պարունակէ, իբրև յառաջդիմութեան սկզբանց լուսնայն խոստովանութիւն մը, պէտք է նաև նկատել, որ՝ Հայ Աղղին նկատմամբ, որ շարունակ արտաքին ու ներքին այլազան աղղեցութեանց եեթաւայ է և որ չվայելեր իր երեսփոխանութեան միջոցաւ ժողովրդային վեհապետութեան իրաւունքն, այլ տիրող տէրութեան տրամադրութենէ կախումն ունի իր օրէնսդրութեան պաշտօնական վաւերացումն, աներևակայելի դժուարութեանց կրնայ հանդիպիլ եթէ հնդեակ տարին միանգամ իր օրինաց ամբողջական վերաքննութեան ձեռնարկէ : Ուստի աղղային իմաստութիւնն և մեր քաղաքական կացութեան գիտակցութիւնը կ'պարտաւորեն մեզ ըստ կարի զգուշութեամբ վարուիլ վերաքննական խնդրոյն մէջ, քանի որ օրինաց հաստատութեան վերջնական վճիռը չբղխի օրէնսդրական ժողովէն, այլ տիրող իշխանութենէ մ'որ հաւանօրէն կրնայ սահմանադրական օրինաց նկատմամբ իր նախորդ համակրական տրամադրութիւնը փոխած լինիլ, ներքին քաղաքական պատճառներով կամ այլապէս :

Զէ մոռցած Աղղն որ հողեւոյս Ներսէս Պատրիարքի հրա-

ժարականներուն, ըստ ոմանց, անընդունելութեան պատճառ-
ներէն մին ևս նոր պատրիարքական ընտրութենէ յառաջ զա-
լիք հրովարտակին հին նպատաւոր տրամադրութեանց փոփո-
խութեան երկիւղն էր: Այնպէս որ Ազգային ժողովն այն ժա-
մանակ լու ևս կ'ընտրէր անգործ մնալ, քան թէ պատրիարքա-
կան հին հրովարտակը փոանդել: Նոյնը կարող ենք ըսել և
այժմ Սահմանադրութեան նկատմամբ, այս տարբերութեամբ
որ այժմ անգործ մնալու պատճառ մը չկայ, քանի որ նորըն-
տիւր գործունի և պատուաւոր ժողովականներ կ'գտնուին վար-
չութեան գլուխն՝ որ արդէն հաստատուած օրինաց գործա-
դրութեան հսկելու պարտաւորութիւն ունին, փոփոխութեան
ենթարկել տալով՝ երբ պէտքն զգալի լինի, այն սահմանադրա-
կան տրամադրութիւններն որոց անգործադրելութիւնն ապա-
ցուցուած է փորձով:

Արդէն յայտնի է թէ ոչ միայն ներքին այլ արտաքին նշան-
ներ երևելու սկսած են ի մեզս մեր սահմանադրական իշխա-
նութեան, և փորձեր կ'լինին սեղմել մեր վարչային ինքնօրի-
նութեան սահմանն և միայն գուտ կրօնական գործերու ան-
ձուկ ջրջանին մէջ զայն պարփակել: Նոյնպէս յայտնի է թէ,
աւելի ո՞ր օտար տէրութիւնն իր սպառնալից տրամադրութիւն-
ներով վաղուց նշանաւոր հանդիսացած է մեր Սահմանադրու-
թեան դէմ, քան զՀայս քաջ ևս նկատելով, որ եթէ մեր ապի-
կարութեամբն կարելի եղած օգուտը չենք քաղած այդ օրէն-
քէն, սակայն լաւ տպաւորութիւն մ'ըրած է այն իր հովա-
նաւորութեան ներքեւ դտնուած Հայոց վրայ և անոնց նախ-
անձն և ինքնօրինական անձուկները զրդուած, պարագայ մ'որ
յետին ծայր անախորժ լինելով իր քաղաքական նպատակին,
կ'ջանայ իր մեծ աղղեցութեամբն և թաղուն միջոցներով
ջնջել անոր ներգործութիւնն և, եթէ հնար է, էութիւնն: Աւ-
արդարև պէտք է խոստովանիլ, որ մասամբ Սահմանադրու-
թեան պարտաւոր ենք այն բարոյական և մտաւորական միու-
թիւնն որ այլաբնակ Հայեր իրարու հետ կ'կապէ, այն փափաքն
որ կ'զրդէ մեզ դէմ օրինաւորութեան սահմանին մէջ գործել
ազգային խնդիրներու կարգադրութեան մասին, այն ինքնօգ-
նութեան սկզբունքն որ գործնապէս կ'երևի կրթական և այլ
ազգօգուտ հիմնարկութեանց հաստատութեան մէջ, այն համ-
երախնութիւնն, որ կ'տիրէ առ հասարակ հանուր Հայութեան
մէջ հանրային շահուց և իրաւանց մասին:

Այդ՝ այս դիտողութիւններն ի նկատի առնելով՝ կ'հետեցընենք թէ՛ ներկայ փափուկ պարագայից մէջ ամբողջական վերաբնութեան գործը կասկածելի ձեռնարկ մ'է, զիտարար կամ անգէտս որոգայթն ընկնելու ծանր քայլ մ'է: Իրաւի՝ կը զարմանանք թէ ինչպէս Ամեն. Ս. Պատրիարքն առաջին օրն հանդիսապէս Սահմանադրութեան հաւատարիմ մնալու ուխտելէն ետեւ, հետեւեալ օրը կ'ելնէ, վերաբնութեան օրինական պատրուակաւ, անուղղակի անհաւատարմութեան նշաններ ցոյց տալ, առանց գէթ մի տարի իր պատրիարքական և բարոյական ազդեցութեամբ այդ խեղճ Սահմանադրութիւնն ի գործ դնելու, անկեղծ ճիգ և անձնական փորձ մ'ընելու, ինչպէս այդ հոգն ու փորձը մի քանի վիճակային Առաջնորդներն ընելով՝ անտրտունջ և յաջողութեամբ կ'շարունակեն իրենց սահմանադրական հովուութիւնն և արդէն իրենց կորուզամոռութեամբ և օրինասիրական ընթացքով զգալի օգուտներ յառաջ բերած են, ի շնորհս Սահմանադրութեան, որու դէմ առաջին օրէն նորընտիր Ամեն. Ս. Պատրիարքը բողոք կ'բառնայ:

Պէտք է նաև ի նկատի առնուլ որ մեր սահմանադրական օրինաց ինչ ձև և դոյն որ տանք, որքան ջանանք զանոնք դործադրելի ընել, դարձեալ անօգուտ է, եթէ գործադիր մարմինները հարեանցի և անտարբեր ողուով վարեն իրենց պաշտօնն: Անվարձ պաշտօնավարութեան մէջ՝ պատիւը, խիղճն ու ազնիւ փառասիրութիւնն է որ կ'յորդորեն և կ'մղեն գործունէութեան, և մանաւանդ մեր սահմանադրական դրութեան մէջ՝ բաւական չեն պատիւ, խիղճ և փառասիրութիւն, պէտք է որ նաև մէն մի ժողովականի և խորհրդականի ազգային գործոց շարժառիթը լինի անձնութիւնութեան, զոհաբերութեան, հայրենասիրութեան և պատասխանատուութեան կենդանի ու վառ ոգի, ինչպէս նաև բարոյական հեղինակութիւն և ազնուախոհ արժանապատուութիւն, որպէս զի արդիւնաւորի աշխատութիւնն և ազգային գործերը կանոնաւորին և յառաջադիմեն, քանի որ, մի քանի քացառիկ պարագաներէ զատ, մեր ազգային իշխանութեան հիմունքը զուտ բարոյական և ազգասիրական են և քանի որ զուրկ է մեր ազգային օրէնքն այն նիւթական նեցուկէն, որ անոնց գործադրութիւնը կ'ապահովէ և օրինադանցութիւնը կ'պատժէ:

Ուրեմն ոչ ժամանակն, ոչ մեր դիրքը, չահերն ու քաղա-

քականութիւնը կ'ներեն, ամեն բան ի բաց թողլով, ձեռնարկել միահաղոյն վերաքննութեան գործին և լաւագոյն պայմաններով գործելու ակնկալութեամբ, մեր արդէն վայելած արտօնութիւններն ու իրաւունքն անստուգութեան և յեղյեղուկ քաղաքականութեան մը մասնակցել, միայն թէ մեր ղեկավարներն աւելի չահաւոր և քաղաքագիտական համարին մէկդի թողուլ ղեկին, փոթորկալի և հակադէմ հովերու և ալեաց մէջ տատանիլ, անմիջական լուծումն սահանջող շատ խնդիրներ վերաքննութեան յետադասել, անվերջ և սնոտի վիճաբանութեան մը գուռ մը բանալ և ի վերջէ այնպիսի ծուղակի մը մէջ զլորել Աղղն, որմէ ազատելու համար այս անգամ ոչ Աղղային Պատրիարքարանը կարելի է փակել և ոչ վարչային պատահարէ մ'առաջ դալիք աղէտից դարմանը գտնել:

Ազգայնութիւն — աբխազական վերաքննութեամբ՝ անխնայնութիւն և վտանգ — ի պահանջել հարկին միայն մասնաւոր վերաքննութեամբ և գործունէութեամբ՝ յաջորդական յառաջդիմութիւն:

Աղղային ժողովին կ'մնայ ընտրել մին կամ միւս եղանակը . . .

ԸՆԾԱՅԱՐԱՆ

Ընծայարանի խնդիրն, որ անցեալ տարի Արմենական ժողովի կողմէ յուղուած, Նախախնայնութեան ու պատրաստութեան գիւտներու կողմէ անոր ուսմանց ծրագիրն և դրամական կէտը գիտողութեանց առարկայ եղած էր, և Աղղային ժողովին կողմէ լուծում մը չէր գտած, այս անգամ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարքի ջրագրէն երկրորդ խնդիրը կ'իզաղմէր: Այս խնդիրը վերաքննութեան խնդրոյն հետ վերստին ժողովին բերուելով՝ բաւական տաք վիճաբանութեան տեղի տուաւ, բայց այս անգամ ևս վճռական որոշումն չգտաւ:

Բայց այդ խնդիրն, որ երեք մասն կ'ալարունակէ:

կրօնական, ուսումնական և դրամական, Ազգային ժողովին անդին ժամերը գրաւելու չափ կարեւորութիւն ունեցող խնդիր մը չէ, ըստ մեզ:

Նախ՝ կրօնական ժողովին հետ Ազգն ալ զգացած է բանիբուն, խոհական և անձնուէր եկեղեցականներ հասցընելու պէտքը, չէ թէ հիմալ այլ այն օրէն ի վեր որ դաս մ'անշահ և դատարկապորտ կրօնաւորներ մեր եկեղեցւոյն գունները կ'զարնեն, իբրև հացկատակներ, և ճշմարիտ եկեղեցականութեան վարկը կ'կտրեն: Միայն կարևոր խնդիրն է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրինաց, բանաւոր ծրագրի, ներկայ պիտոյից և մեր նիւթական միջոցներուն համեմատ եկեղեցականներ հասցընելու եղանակ մը գտնել:

Երբեմն վանքերն ու եպիսկոպոսարաններն էին եկեղեցականութեան վարժարաններ, հիմալ ժառանգաւորաց դպրոցներն անոնց տեղը մասամբ բռնած են, թէև մերթ ընդ մերթ ինքնուր վարժապետներ և մինչև իսկ տղէտ արհեստաւորներ կ'յաջողին ժողովրդեան վկայութիւնն և կամակատար եպիսկոպոսի կամ կրօնական ժողովի մը հաւանութիւնը ստանալով վարդապետ կամ քահանայ ձեռնադրուիլ: Այժմ մեր վանքերը՝ քանի մը դովելի բացառութեամբ, ուսումնական չեն, այլ ծուլարաններ և կուուարաններ, այժմ փոքրաքանակ դասեր միայն մի քանի հինօրեայ եպիսկոպոսներու սովորութիւնն է: Հետեւապէս Եկեղեցւոյ պաշտօնէից խառն գունդին նոր նոր քահանաներ և վարդապետներ մատակարարող հաստատութիւններն են գլխաւորապէս Եջմիածնի, Երոստաղէմի և Արմաշու վանքերը: Բայց այդ ուսումնավայրերէն ելնող հաւատոյ զինուորները բաւական ստուար և քաջավարժ գունդ մը չեն կազմեր որ կարող լինին ոչ միայն Եկեղեցին իմաստութեամբ կառավարել, ժողովրդեան հոգևոր և բարոյական պիտոյքը հոգալ արժանապէս, այլ և ուժգնապէս մաքառիլ այն թշնամիներու դէմ որ զանազան գիտական և կրօնական դիմակով կ'մտնեն Հայոց տղէտ ու անճառակ դասերու

մէջ և որսեր ընելու կ'ճգնին, բաւական չեն անոնք քահանայութեան, քարոզչութեան և առաջնորդութեան պաշտօններ արդիւնապէս կատարելով, մոլորեալ ոչխարներ Հայ Եկեղեցւոյ ծոցը դարձնելու և պապական զանազան կրօնական կարգերու և բողոքականութեան այլ և այլ աղանդներու լարած դարաններէն միամիտ հասարակութիւններ զգուշացընելու :

Ուրեմն անհրաժեշտ են Հայոց համար Եկեղեցւոյ օրինաց և ժամանակիս ոգւոյն հմուտ եկեղեցականներ, ուրեմն, Սահմանադրութեան հաստատութենէ ի վեր՝ կրօնական ժողովներուն պարտքն էր այդ դարմանը հողալու, ուրեմն այժմեան կրօնական ժողովին զգալի պիտոյք մը լրացընելու համար յղացած խորհուրդը հրաշալի գիւտ մը չէ, այլ ծանր պարագայից մի հարկն, այլ օրինաց մի պահանջը : Միայն կարեւոր է քննել թէ կրօնական ժողովին խորհուրդը կ'համապատասխանէ՞ միթէ այդ հարկին, և առաջարկած եղանակը միթէ բանաւոր է և օրինաւոր :

Մեր կարծեօք՝ կրօնական ժողովին Ընթացարան, եթէ ոչ անխմաստ անորոշ բառ մ'է ինքնին, քանի որ չնշանակեր ինչ որ մեր կրօնական իշխանութիւնը կ'փափաքի որ այդ նշանակէ : Ընթացարան, թէ և բուն խորան ըսել է, բայց ենթադրելով որ փախարերսբար կրնայ նաև նշանակել մարդարան, ուր եկեղեցականութեան կոչում ունեցող հոգիներ Աստուծոյ Ընթացաւն, բայց և այնպէս մեր կրօնական ժողովին բառգրքին մէջ մերթ կ'նշանակէ սրգէն ընծայուած քահանայից համար ուսումնավայր, մերթ Բահանայարան կամ Վարդապետարան :

Եթէ նախորդ անձուկ առմամբ գործածուի և միայն անուս Բահանայից համար դասարան համարուի, կրօնական ժողովն ոչ ժամանակիս և ոչ սահմանադրութեան պահանջը կատարած պիտի լինի, եթէ վարդապետարանի իմաստով պիտի իմացուի Ընթացարան, այն ժամանակ մասնական օգուտ մը պիտի արտադրէ, իր նպատակին չպիտի պատասխանէ ոչ անուամբ և ոչ արդեամբ :

Երբեք՝ դործադրութեան եղանակն այնքան անբա-
նաւոր է որքան ընծայարանի անունն անյարմար և նպա-
տակն անորոշ: Կ. Պօլոյ մէն մի թաղի հասութից վրայ
3 տուրք դնել ուղեղն անիրաւութիւն է այն թաղե-
րուն համար որ իրենց քահանաները կը թել տալու և ա-
սոնք ալ կը թուելու կարեւորութիւնը թերէս չզգան:
Իսկ այդ տուրքը խիստ ծանր, անտանելի և հետեւապէս
անընդունելի բեռ մը պիտի լինի այն թաղերուն վրայ,
որ թաղային դործոց մատակարարութեան համար նիւ-
թապէս կ'տաղնապին և ստէպ կեդրոնին ձեռնտու-
թիւնը կ'հայցեն: Բայ աստի, Կրօնական ժողովն ելմտից
կամ տնտեսական խորհուրդ մ'է որ թաղային անտուկ-
ներու վրայ կ'առաջարկէ ոչ միայն տուրք մը դնել, այլ
և իր առաջարկն իրեւ անհրաժեշտ հարկ ժողովին ընդ-
ունել տալու կ'ճգնի, առարկելով՝ որ Կրօնական ժողո-
վին որոշումն ֆաղաքականին քննութեան ենթարկել տ-
ռաջինն երկրորդին ստորադասել է, իրաւաստիան ծանր
յանցանք մը դործել է, որու ոչ Սահմանադրութիւնն և
ոչ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ օրէնքը կրնան հանդուր-
ժել, թէ և ըստ ինքեան չհանդուրժողը Հիլտէպրանտ-
եան դրութիւնն է, հոգին վեր է Դան զմարմն, այս է՝ եկեղե-
ցին քան ժողովուրդն, որպէս թէ կարելի է եկեղեցի
կազմել առանց ժողովրդեան:

Մեր միտքն ոչ խնդրոյն կրօնական և ոչ ուսումնա-
կան կողմը քննել է աստանօր, այլ պարզապէս յայտնել
որ եթէ կայ ժողով մ'որ այս պարագայիս մէջ թէ իր ի-
րաւասութեան սահմանէն դուրս կ'ենէ և թէ իր ա-
ռաջարկին իսկական բնութեան անտեղեակ է, այդ ժո-
ղովն է Կրօնականը, կամ աւելի ճշդելու համար, այդ-
անձն է՝ անոր Ատենապետը, Գեր. Նար-Պէյ Սրբազանն,
որ սովոր է ամեն խնդրոյ ծայրն իրաւասութեան վերա-
ցական կնճիռներ ընդնշմարել և դործական ճամբէն
չեղիլ, ինչպէս որ իր ընդդիմաբաններու, Մէրեէմզու-
լի, Փափազեան և այլ էֆէնտիներու առարկութեանց
անմտադիր, կ'կրկնէր շարունակ Ազգային ժողովին մէջ,

Թէ Խ+ Կրօնական ժողովին իշխանութեան դէմ հա-
րուածներ կ'ըզայ, ինչպէս մայր մը կ'ըզայ սրտին խորն
իր դասերը ցաւն, և թէ օգին մէջ Եկեղեցւոյ դէմ
թշնամիներ կ'տեսնէ:

Առանց Գեր. Ատենապետին սուր ու փալիշուն աչերն
ունենալու, կարող ենք վստահութեամբ պնդել որ Ա-
մեն Տ. Յարութիւն Սրբազանին նախագահած խորովին
մէջ Հայաստանեայ Եկեղեցւոյ իրաւանց և անոր պաշտօ-
նէից բարոյական և մտային զարգացման դէմ չէ կարելի
տեսնել այլ թշնամի երեսփոխան որ գիտակցաբար այդ-
դիրքը բռնէ, եթէ ոչ այն որ ոմանց ազիտութեան վը-
րայ իր իշխանութիւնը կ'կազմէ: Ուստի խնդիրը Կրօնա-
կան ժողովին ձեռնհասութեան և արժանապատուութեան
պահանջած սահմանին վերածելու համար, հարկ
է դնել անոր դործադրութեան բանաւոր և օրինաւոր
եղանակն: Այդ եղանակն արդէն դժած է Սահմանա-
դրութիւնը: Կրօնական ժողովն թէ պարտք և թէ իրաւ-
ունք ունի հոգ տանիլ ոչ միայն Այդին կրօնական և բա-
րոյական դատաւարաւորութեան, այլ և յատուկ բանի-
մաստ կրօնաւորներ, Եկեղեցւոյ նեցուկ և սիւն լինելու
հոգի և տաղանդ ունեցող պաշտօնեաներ հասցընելու
միջոցները խորհիլ:

Այդ միջոցներէն մին է յատկապէս լուսամիտ և բա-
րեկիրթ ուսուցիչներ սահմանել ազգային ճարտարաննե-
րու մէջ, ուր կրօնաւորութեան սրտեռանդ կոչում և
անընդապ փափաք տաժող աշակերտներ կ'ըտնուին, և
այդ աշակերտները պատրաստել, լաւ Զբօն մը համե-
մատ, եկեղեցական պաշտաման: Նոյն ուսուցիչները կրնան
նաև դատախօսել, որոշեալ ժամեր՝ զատ զատ թաղական
դպրոցներ այցելելով, այն անուս քահանայից որ ժամա-
նակ և փափաք ունին զարգանալու և իրենց պաշտօնին
պահանջած հանգամանաց մասին աւելի ևս էրթուելու:
Այս միջոցաւ ոչ միայն կրօնական ժողովին խորհուրդը
հանրային և դործնական կերպարան մը պիտի ստանայ,
մանաւանդ եթէ այդ կրօնազիտական ուսուցման եղա-

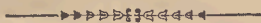
նակը տարածէ նաև գաւառական դպրոցներու մէջ, այլ և նուազագոյն ծախքով աւելի հիմնական արդիւնք պիտի արտադրէ, քան թէ քննարան, որու փորձն արդէն հոգեւոյս Ներսէս Պատրիարքին օրով եղած, և ապա դրամի, մանաւանդ աշակերտի չգոյութենէ փակուած է: Երկրորդ միջոցն է, ուսումնաւթայրներու դարձնել այն վանական հաստատութիւններն որ տեղական յարմարութիւն և բանական հասցի լինին պարզ այլ գործնական ծրագրի մը դործադրութեան համար, և երբէք քահանայ կամ վարդապետ չձեռնադրել տալ այն անձերն որ քահանայութեան այլ և այլ աստիճաններու համար պայմանեալ ուսմունքէ ու կրօնական հրահանգներէ զուրկ են:

Առաջին միջոցն ի գործ դնելու համար ի հարկէ դրամ պէտք է: Այդ դրամը ճարելու մօտք հարկ չկայ որ Կրօնական Ժողովը զիջանի մօտից աղբիւրներ ցոյց տալ Ընդհանուր Ժողովին, ձեռնարկ՝ որ բողոքովին հակառակ է իր իրաւասութեան և արժանապատուութեան, այլ պարտի հաշիւ ընել թէ ո՞րքան ծախք կարելոր պիտի լինի զանազան վարժարանաց յատկանալիք ուսուցիչներու համար և ֆաղաքական Ժողովին միջոցաւ Ընդհանուրէն վարկ մը պահանջել: Անտարակոյս Ընդհանուր Ժողովն ալ տարեկան ելմօացոյցին մէջ Եկեղեցականաց դասարաններէ համար այդ գումարը սահմանելու փոյթ կը տանի, եթէ միայն տրոյց և ելումօտից խնդիրն այսուհետև փախաքելի լուծումն ու արդիւնքն ունենայ:

Իսկ երկրորդ միջոցն՝ որու վրայ Կրօնական Ժողովին խորին ուշադրութիւնը կ'հրաւիրենք, անալիտիկ օգուտներ կրնայ յառաջ բերել, եթէ մէկ կողմէ վանական խորհուրդն իր պարտքը կատարէ, կալուածներն արդիւնաւորէ, և միւս կողմէ Կրօնական Ժողովը գոյացած հասցիից գէթ մասով մի քանի կեդրոնական վանուց մէջ ուսումնաւթայրեր հաստատէ, և, եթէ հարկ լինի, իր նախաձեռնութեամբ հանդանակութիւն մը բանայ, որու արդիւնքն անտարակոյս տարուէ տարի պիտի

աւելնայ, հիմնելի կրօնական կրթարաններէ կամ ժառանգաւորաց դպրոցներէ ծագելիք արդեանց համեմատութեամբ :

Ահա այս է մեր առաջարկած միջոցն, որ ոչ իրաւասական և ոչ վերացական է, այլ դործնական, բաւական է որ Աղղային ժողովներն աւելի լրջօրէն դործ տեսնել ուղեն քան ատենաբանական և դիւանական ցոյցեր ընել :

ՏԱՂԱՐԱՆ

Ինչպէս յետագայ ընտիր նամակէն կ'երևի, մի Հայ քերթող որ արդէն Հայ գրականութեան մէջ մեծ անուն ունի, կը խոստանայ իր մտքէն և սրտէն բխած լոյսն ու զգացմունքը տաղելով ուղղել Ա. Մօճլոյ ի հրատարակութիւն : Խմբագրութիւնս յօժարաւոյթ կ'կատարէ իր խնդիրն և առ այժմ յղուած երկու տաղերը կ'հրատարակէ այս անգամ :

Ազնիւ Քերթողն իր բուն անուան վրայ քօղ մը ձգած է թէև, սակայն այդ քօղը շատ թափանցիկ է : Վասն զի իր միշտ զգայուն, երբեմն միսդիքական և ստէպ ողբաղին ոճը զինք կը մատնէ, մատնութիւն՝ որ անտարակոյս գգուելի է գրողին ինքնասիրութեան և անուան :

Արդ՝ թողլով որ Շահնաբ պատասխանէ Թեառնի՞ դիտողութեան, ցաւ է մեզ որ բանահիւսն իր ապագայ կենաց օրերը կ'համրէ տրտմազին : Բայց եթէ կեանքը ստուեր մ'է հասարակ մահկանացուներուն համար, չողուն ստուեր մ'է քերթողներուն համար : Ժամանակը չէ կենաց չափը : Կան բոպէներ որ դործով ու արդեամբ բեղուն դարեր, յաւիտենականութիւն կ'արժեն, կամ դարեր, անչուք ու կենսապտուկ, որ վայրկեաններ են : Բանահիւս մ'որ Թեառնի՞ պէս կ'սիրէ ու կ'երգէ, արդէն կ'աղբի, թէև իր սէրը լինի սգալի, երգը՝ դամբանային : Մահուան տեսիլը ներընջումը կ'սպաննէ : Ուստի սիրելի է մեզ հաւատալ թէ մեր քերթողին վաւախութեան երեւակայութեան

թափին է որ այնքան ծայրայեղ սղոյ դոյն կ'ընծայէ իր առողջական վիճակին, և յուսալի է թէ իր բանականութիւնը չպիտի ներէ այսուհետեւ իր քնարին յուսակտուր և մահաշունչ շեշտեր արձակել՝ բարեկամներու սիրտը խոցելով, այլ պիտի երդէ, ինչպէս կ'երդէ սոխակն՝ անգէտս որսորդին հրացանին որ իրեն ուղղուած է, աւելի որոշ, սահուն և, եթէ հնար է, աշխարհիկ ձայնով, որպէս զի աւելի հեշտիւ իմանան և վայելեն ընթերցող և ընթերցուհի իր տաղանդին թաղուն զանձերը:

Տէ՛ր խմբագրապետ,

Պատուական Աւետիս Մանուկ յունիս ամսաթուոյն մէջ Շահաբ կը գրէր թէ մեծանուն հեղինակ մը պարտի, պաշտօն ունի հանրային կարծիքն ուղղել մամուլ միջոցաւ: Ոչ իսկ հեղինակ մ'ըլլալուս, ինձ անտարակոյս պիտի ներէ Շահաբ՝ թէ տաղեր միայն հրատարակեմ: Զգալով թէ քանի մ'ստնայ կեանք ինձ կը մնան՝ թէև տակաւին երիտասարդ, կ'ուզեմ այդ թանկագին տարիներն նուիրել լիովին տուել և առ բանաստեղծութիւն: Վարնան ազու ժպտին պիտի խառնեմ իմ դա՛ւն արտասուքս, և աշնան դողահար տերեւներն իմ հրատապ այտիցս վրայ պիտի ջեռուցանեմ. և ինչ որ իջնէ յաշտաց, և ինչ որ ելնէ սրտէս, ծրարի մը մէջ ամփոփելով՝ պիտի յղեմ զայն առ ձեզ, սիրեցեալ խմբագրապետ: Անընկեան հրատարակեցէք Աւետիս Խառնուհիւս և Աւետիս Երեմիայի: Ղի, թէև անծանօթ՝ մեր գրական աշխարհին, անընտել չեմ՝ Հայ լեզուին ու քերթողական արուեստին: Բայց ոչ այդ յատկութիւնն են, որք ընթեռնելի պիտի կացուցանեն Տաղարանս: Սիրտս զոր կը դնեմ բանաստեղծութեանցս մէջ, անի՛ է որ պիտի յանկուցանէ պատուական հանդիսիդ ընթերցողներն և ընթերցուհիներն: Այդ սիրտն, որ իմ մահս պիտի փութացնէ, հէ՛զ մօրկանա ալ դժարաղութիւնն է. կ'ուզէ՛ր իմ մոռնկիներս գոռել երկա՛ր ամեր. այլ իմ ճակատս իսկ, աւա՛ղ, չպիտի կրնայ համբուրել շատ ժամանակ: Սակայն երկնից վեհագոյն պարգևն առ իս՝ իմ յոյժ զգոյուն սրտիս՝ ի՛նչպէս հանեմ դուրս կուրծքէս: Ուստի պիտի կրեմ զայն յաւէտ. և ինչ որ ինձ տուն տայ սիրտս, զայն պիտի գործեմ յաւէտ — մինչև օրն՝ ուր յԱստուծոյ նուէրն ինչեւկամ՝ առ Աստուած վերադառնայ:

Սրտիս խորէն ու ընդութեան ծոցէն ըարեւելով զԶեղ, մեծանուն խմբագրապետ,

Միտմ յաւէտ

ԱՍԻՍԿԱՆ ԱՌԱՒՕՏԲ

Ա.

ՀԵՐԱՆԻ ԿՆԱՆԻ

Դատարկ է տեղն ամենուրեք . . . :
Իւր անկողին՝ դարձուած երեք,
Հրպիւմք կուսին զեռ դողդոջուն,
Շորժի՛ գերպ ստուն՝ ուստի քրոջուն
Է նախք առեալ յայերս, յայիւս,
Ջրգեալ բզմեռ զաշտ անձկալիս :

Դատարկ է տեղն ամենուրեք . . . :
Հալի՛ զոգցես օրօցն, ուր էգ
Ձոյզ մ'աչն ոտին՝ առաւօտուն՝
Ի վերանկէն ծագեալ ժրպտուն,
Համգլէին՝ հեշտ՝ սուղ վայրկեանիկ,
Ջրուկայն խընդրէր մինչ գիրգ բարիկ :

Դատարկ է տեղն ամենուրեք . . . :
Լըւացարանն՝ յաւուրն՝ երեք,
Բանայր զծորակ՝ ցոցցես յիննուտ,
Յորժամ տեսնէր՝ իրբու յերկնուտ՝
Ջեկն աղջըկան, ոյր յէմն ու ձեռք
Մաքրէին զո՛գ զջուրն՝ հոսուն յե՛րգ :

Դատարկ է տեղն ամենուրեք . . . :
Հովանեակն, որ՝ ծաղկանցն յիւր մերկ՝
Խնկաբուրուէր ներկայութեամբ
Կուսին — ջաղիկ՝ անուամբ լարդեամբ —
Մընաց անբայր, անհրապոյր .
Ո՛չ բանք քաղցր անդ, ո՛չ քաղցր համբոյր :

Դատարկ է տեղն ամենուրեք . . . :
Ի հովանեակն, աւաղ, ուր՝ հե՛գ՝
Լամ ու գրեմ՝ զայս սուղ սրբալի,
Գալր ի խնդիր — արդեօք ուստի՞ —
Մաղկանոյշին՝ ոսկեա՛կ մեղու .
Կոյսն երկընէր՝ հանգեալ տըղու :

Նոյնն էր մեղուն, ու նոյն ժաման,
 Մըտնէր յալն զով դալարատուն,
 Որպէս արբշիռ ո՛ք սրտանի,
 Որ մըրմընջէ եւ տատանի՝,
 Շուրջ ըզկուսիւ պըտոյտս առնոյր,
 Նեկուսարսխառն ի խել համբոյր:

Նոյնն էր մեղուն . . . Եւ ծընէ՛ր յիս
 Նախանձ . ասէ՛ր հայսն. « Է՛ր խորհիւ: »
 Խորհիւ քէ, զի՛ք ոմն արդեօք,
 Կամ վաղամեռ խօսեցեալ ո՛ք,
 Ի կերպարան մեղունն ազնիւ՝
 Կուսին ի տես գայր մէն մի տիւ:

Դուտարն է տեղն ամենուրեք . . . :
 Եղունկ ձեզ, ո՛ր դուք, որ սիրէք.
 Հիւծի՛ք, քէ՛ գկոյսն առ ձեզ ունիք.
 Հիւծի՛ք, քէ՛ գհետ կուսին հայիք.
 Թէ՛ լուռ կայ, քէ՛ խօսի հրաքան. —
 Ձեզ, ո՛ր սիրօղբ, մաղքեմ դամբան . . . :

1883 յուլիս 22:

Բ

Ժըպիտ մարմաղեալ

Ծովէն անդի՛ն,
 Երկրագունդին
 Վեհագոյն վայրն,
 Ուր Տիրամայրն
 Ունի տանար,
 Փրփրի աննա՛ռ
 Ժըպիտ մարմնեղ
 Այլ եւ անե՛ղ:

Ծովէն անդի՛ն,
 Հո՛ն ուր քըմբի՛ն՝
 Լընի մ'առ եզր
 Փոքր եւ անե՛զր,
 Այերց տայ բոյր,
 Թըռչնոց՝ համբոյ՛ր,
 Բուրէ՛ աչեղ
 Ծովիկ շփեղ:

23 յուլիս:

Ծովէն անդի՛ն,
 Հուսլ Դըրբախան (Հուսլ պալատին),
 Հուսլ տատեղաց
 Լուռատեղաց,
 Շողայ տատիկ
 Լանջէն ի ծաղիկ
 Բուրնան, գունեղ,
 Աչքն յառ յասեղ:

Ծովէն անդի՛ն,
 Հողէն անդի՛ն,
 Յանուրջս առկա՛լ,
 Յըզգայց առկա՛խ,
 Վեայ Ծաղկանոյշ
 Իմ սիրանոյշ.
 Ժըմիտ մարմնեղ
 Այլ եւ անե՛ղ:

ԹԵԽԱՆԻՑ

ՕՐՕՐ

ԱՌ ՎՍԵՄԱՇՈՒՔ ՄԻՔԱՅԷԼ ԷՖԷՆՏԻ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ
ԹԱԳՈՒՀԻ-ՆՈՒԱՐԴ ԴՍՏԵՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Ի ՅԵՇԱՏԱԿ ՅԱՐԳԱԿԱՆ ԶԳԱՅՄԱՆՅ

Մայրն է հար Մահան

Օրօ՛ր, իմ անոյշ ու քնքոյշ Նուարդ,
Հոգւոյս երկնքին հրեղտակդ իմ զուարթ .
Օրօ՛ր, իմ սիրոյս եղեմին ծաղիկ,
Օրօ՛ր, իմ աղւոր ու սիրուն մանկիկ :

Թաքիկդ ու տօտօխդ ա՛յ հերիք յոգնին,
Այ հերիք տատիս ու մէն մէն ըրին :
Պաշիկ մ'ալ ընեմ, ա՛յ ըրե պանիկ,
Քո՛ւն քաշե անոյշ դուն մշի՛կ մշի՛կ :

Ահա՛ կը ննջե քռջնիկն ի վանդակ,
Զագուկն ի բոյն իւր՝ մօրկան քեան տակ,
Ծաղիկն ի կակոն, նշոյն ի լճակ,
Այեակն ի ծովափ, հաղմիկն ի պուրակ :

Ննջե՛, օ՛ն, եւ դու, իմ ջքնա՛ղ Նուարդ,
Ննջե՛, փափկութեան դրախտիս նոր վարդ .
Ննջե՛ դու հեգիկ, մէջ խանձարուրիդ,
Մայրդ օրանիդ քով հսկե անքրիք :

Լուսնկայ աջուկդ պա՛ն պա՛ն, խո՛ւփ արա,
Աստուած պապային ծոցիկէն ահա՛
Աստղե աջուկներ նոր նոր պլպլան,
Քո՛ւկդ կ'որոնեն, մի՛ զույց գողման :

Ահա՛ գուարբունք՝ քոա՛ծ երկինքէն,
Իջե՛ր են յերկիր ընկեր կ'որոնեն .
Շո՛ւտ, խփե՛ աջուկդ, ծածկեմ, չտեսնեն,
Ու խլեն, տանին քեզ իմ ծոցիկէն :

Իմ սիրո՛յս գոհար , քանի՛ քանկացին
Հիւսուած են քելեր կեանքիդ կոկոնին .
Չե՛ յոկ հրեշտակաց , անգամ Աստուծոյ
Քեզ ջեմ վստանիր , Աստմէս* յետոյ :

Օրո՛ր , Նուարդս , Նու-վարդ սիրարկու .
Ուր որ կարկրեն նայուածքներդ աղու ,
Կը ծլի նոր նոր գորովոյ եղեմ ,
Լուսով կ'ողողեն վշտիս վայրք նսեմ :

Դուն իմ տխրանաց գիշերոյն ամպեն
Ծագած նոր խնդի այզն ես ոսկեղեն .
Կեանքս ամբողջ , Նո՛ւարդ , արեւուդ մատա՛ղ ,
Բաւ քե դու ապրիս ու ննջես խաղաղ :

Ննջե՛ դուն անվախ , դուքսը բող գոռան .
Փոքորիկն յանտառ , կոհակն յովկեան ,
Շանքերն ամպրոպէն , ոռամբը մարտկոցէն ,
Քովդ է մայրիկդ , հզօր գինջ Որ-էն :

Դեմ բախտին նետից՝ իմ կուրծք քեզ վահան ,
Դեմ խուժ մրկաց՝ քեզ ծոցս ապաստան ,
Դեմ ժանտ վտանգաց կենաց գոռ մարտի՝
Իմ կեանք քեզ ամբոց անբաժանցելի :

Մայրիկիդ աղօրք՝ օրանիդ քովէն ,
Թողմած Աստմիս հոգեակն երկնքէն ,
Կ'արժեն , լե՛ր անքոյր , ճայն մ'ոյժ մ'Աստուածեան ,
Որք կարեն սանձել աղետից խուժան :

Նիրհե՛ , Նուարդս , տատրա՛կդ իմ սիրուն ,
Բա՛ւ ալ ճըլվլայ քո սոխակ լեզուն ,
Ժպիտ մ'է լեզուդ , ժպտով խօսիմ հետդ ,
Ժպտիդ մէջ փրքի հանճարդ ու սիրտդ :

* Աստմ՝ վստանալուք Տեար և Տելէն Մամիկոնեանի իննամեայ մանկելն
էր դեռ . անցեալ տարի մեռած :

Այդ քո նուռ շրթներ, այդ քո հուր աչեր,
Այդ քո դեղճ բուշը, այդ քո վարդ այտեր,
Այդ գեփիւռ շնչիկ, այդ մետաքս մագեր,
Այդ լուսնակ ճակատ, այդ աստղէ բիբեր,

Այդ շաքար բերան, այդ ճիւն ճիւն քարիկ,
Այդ բամբակ կրծիկ, այդ շողշող տոտիկ,
Այդ գոհար ժպիտ, այդ յակինք արցունք
Զեմ փոխեր քե տան աշխարհքին աղջկունք:

Երբոր ժպիտին ծաղիկն ու նշոյլ
Կը ծլին դւմբիդ վերայ հոյլ ի հոյլ.
Տիեզերքն ամբողջ մե՛ջն համառօտեն.
Երկնից արեւներն անգամ կ'մարեն:

Քրտանց միւռնոնով ճակատդ ողողուն.
Երբ հանգչի՛ պարզած դեմ երկնից անհուն,
Թուխ աղօթքէն յոգնած Քերուիքե
Որ մեջ Աստուծոյ գրկին մրափէ:

Երբ ծիրանեզարդ մեջ խանճարուրիդ
Պատգամ տայ աչքիդ վեհափառ քրիք,
Թուխ նորածին, Նո՛ւարդ, քագունիլ,
Որոյ ճակատէն լոկ քագ պակաօի:

Երբ քո ճըլվուն, մեղրոտ շրթնեկէն
Անճառ ալիւրք յերկինք կ'ճախրեն,
Օրանդ այն ատեն բուի մատուռ մի,
Մայրդ ալ աղօրոյ անդ միանճնունի:

Նո՛ւարդ, քագունիլ՝ս, քե խուցս և պալատ,
Մայրիկդ դշտոյ՝ նոր քագ ի ճակատ,
Հայրիկդ արքայ՝ օծտեալ ի նոր գահ,
Ու մեր տունն ամբողջ պետութիւն մ'անմահ:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱԽԵՐԱՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐ

Հայ ժողովուրդն երեք ամսէ ի վեր իր ընդհանրական կաթողիկոսը Համագգային ընտրողական ժողովին ձեռք ընտրած է: Ամենապատիւ Մելքիսեդեկ Մուրատեանց Սրբազանն այսօր Ազգին օրինաւորապէս ընտրեալ և հռչակեալ կաթողիկոսն է: Հայ Եկեղեցին իբր այն կը ճանչէ զինք, Հայ ժողովուրդն անհամբեր կ'սպասէ որ իր կամաց համաձայն նորընտիր Հայրապետը բազմի Արարատեան Մայր Աթոռին վրայ և ըստանձնէ իր բարձր հոգևոր իշխանութիւնն, որու այնքան կարօտ է Եկեղեցին:

Բայց Էջմիածնի Աթոռը դեռ թափուր է, տակաւին Ամեն Մուրատեանց Սրբազանն իր պաշտօնին կոչուած չէ: Եւ ո՞վ պիտի կոչէ զանի այդ պաշտօնին: Ռուսաց վեհափառ Չարը. Պալաթիւնն այսպէս կ'պահանջէ, այս կ'պահանջէ տիրող Տէրութեան օրէնքը: Սակայն նորընտիր Հայրապետը միայն Ռուսիոյ Հայոց Հայրապետը չէ, այլ և Թուրքիոյ, ուր Հայ ժողովրդեան ստուար մեծամասնութիւնը կ'գտնուի Օսմանեան պետութեան ներքեւ, ուստի եթէ քաղաքական օտար իշխանութեան մը վաւերացումն կարեւոր է, բնապէս այս հարցը կ'ներկայի թէ՛ ի՞նչ հիման վրայ նորընտիր կաթողիկոսի ընտրութիւնը պարտի վաւերանալ Ռուսիոյ վեհ. կայսեր կողմէ միայն, մինչդէռ Թուրքիոյ վեհապետն անմասն կ'գտնուի այդ վաւերացման: Բայց Էջմիածին ռուսական հողի վրայ է, Էջմիածին որ հոգևորապէս անկախ դիրք մը պարտէր ունենալ, այսօր Ռուսիոյ քաղաքական իշխանութեան և օրինաց ենթակայ է: Հետևապէս կաթողիկոսական ընտրութեան վաւերացման իրաւունքը Ռուսիոյ վեհ. Չարն իրեն վերապահած է:

Այս պատճառաւորանութիւնը թէև օրինաւոր քաղաքա-

կան տեսակէտով, անբանաւոր է մեր Եկեղեցւոյ սկզբանց
և հիմնական օրինաց տեսակէտով, իսկ անարդար՝ կրօ-
նից ազատութեան ու Եկեղեցեաց հոգևոր անկախու-
թեան նկատմամբ, քանի որ ըստ ինքեան ճշմարիտ ա-
ռաքելական եկեղեցի մը, ինչպէս է Հայոցը, քաղաքա-
կանութեան հետ բնաւ դործ չունի: Սակայն անպատեհ
է առ այժմ երկարաբանել այս հարցին վրայ և եղբակա-
ցութիւններ հանել:

Այս բաւական չէ. Պաշտօնի ունի ուրիշ տրամա-
դրութիւն մը, որ է ազգովին ընտրեալ կաթողիկոսին
մօտ ընտրել նաև Կաթողիկոս մը՝ տիրող վեհապետին վերջի
իրաւունք մը տալու համար: Այդ ևս ձևակերպութիւն
մ'է, քաղաքական իշխանութեան ընծայուած յարգանք
մը, և ցարդ Ռուսաց մեծազօր Չարերն՝ Ազգին կամքը
յարգելով, երկրորդ ընտրելին կամ Կաթողիկոսն առաջ-
նոյն տեղը բնաւ չեն որոշած, այլ վաւերացուցած են
Ազգին կաթողիկոսին ընտրութիւնը:

Այժմ խնդիր է թէ՛ ինչո՞ւ կ'ապաղի այդ վաւերա-
ցումն, և այդ յապաղումէն դժգոհները նոր խնդիր կ'յու-
զեն թէ՛ արդեօք Կաթողիկոսը, Գեր. Մակար Սրբազանը,
պիտի լինի այս անգամ վեհ. Չարին վաւերացման ա-
ռարկան և չարամտութեամբ զանազան սուտ լուրեր կը
հնարեն, զազանապէս քսութիւններ ի դործ կը դնեն,
հասարակաց կարծիքը վրդովելու համար: Սակայն այս
յապաղումն կարելի է մեկնել մի քանի պատճառներով:
Նոր և եզական չեն այդպիսի յապաղումներ: Հոգեւոյս
Մատթէոս կաթողիկոսի ընտրութեան վաւերացումն վեց
ամիս, իսկ Դեորդ կաթողիկոսինը չորս ամիս տևեց: Հո-
գեւոյս Ներսէս Պատրիարքի ընտրութիւնն ի կաթողիկո-
սութիւն 1884 մայիս ամսոյն մէջ կատարուեցաւ և կայ-
սերական հրամանն այդ ընտրութեան մասին սեպտեմ-
բեր ամսուն մէջ երեւանցելաւ: Այդ հրամանը կ'ընկանէր
ընտրութիւնն: Արդ՝ եթէ բեկման հրամանն, որ վաղուց
որոշուած էր անշուշտ Ռուս կառավարութեան խոր-
հրդով, հինգ վեց ամիս անցնելէն ետեւ ի պաշտօնէ ծա-

նույնուհեղաւ, միթէ տարօրինակ բան է ներկայ ընտրութեան առթիւ յապաղումն:

Ասկից զատ՝ Ռուսաց կառավարութիւնը ներկայ ժամանակաւ այնպիսի քաղաքական բացառիկ ծանր դործերով ծանրաբեռնած է, որ հազիւ ուշադրութիւն կ'ընծայէ երկրորդական խնդիրներու, որոցմէ մին է, իր աշայ առջեւ, մեր կաթողիկոսի հաստատութեան հրովարտակի խնդիրն: Իսկ եթէ ի նկատի առնունք նաեւ ընտրութեան դէմ՝ դաս մը սինլքորներու խրտմունքն ու զրպարտութիւններն, որ Ռուս կառավարութեան մտաց վրայ թերեւս փոքր ի շատէ տպաւորութիւն բրած են, առանց սակայն անոր խորհուրդներն ու կամքը շրջելու, դիւրին կ'լինի այս յապաղման ներքին շարժառիթն ըմբռնել: Սակայն այս յապաղումէն չհետեւիր բնաւ որ Ռուսիոյ կառավարութիւնը մտադիր է վերաւորել Աղղին ընտրական իրաւունքն և կրօնական զգացմունքն՝ իր ընտրած կաթողիկոսին հաստատութեան հրովարտակը մերժելով: Անօրինակ, բոլորովին պատմութեան և արդարութեան հակառակ է այդպիսի մերժում մը, հետեւապէս անհաւատարի: Ուստի վստահ ենք որ Վեհ. Զարն, իր անուանի նախնեաց օրինակին հետեւելով, Հայ Աղղին ընտրած կաթողիկոսն Աղղին պիտի տայ վաղ կամ անագան և արդէն վշտացած սիրտերու մէջ նոր վէրքեր չալիտի բանայ: Ոմանք այս դիտողութիւնն ևս կ'ընեն թէ՝ Ռուս կառավարութիւնը յապաղելով վաւերացումն՝ կ'փափաքի զգացընել Հայոց իր մեծազօր իշխանութիւնն և կաթողիկոսի հաստատութեան իր բարձր կամքէն կախումն ունենալը: Սակայն այդպիսի տրամադրութիւն մը մեծ Տէրութեան մը կողմէ ոչ միայն անիմաստ է, այլ և անարժան այդ Տէրութեան, որ սնտոի միջոցներու կարօտ չէ իր իշխանութիւնն զգալի ընելութշուառ ժողովրդեան մը: Կ'իմանանք Ռուսիոյ նպատակն երբ Անդլիոյ կամ ուրիշ մեծ պետութեան դէմ կ'մարտաւի, սակայն չենք կարող ըմբռնել իր ընթացքն երբ Հայոց Եկեղեցին ճնշելու միտում և, իբր վրէժ լու-

ծելու մոռ, անոր կաթողիկոսը հաստատելու դժկամակութիւն կ'այտնէ :

Միւս կողմէ՝ այս յապաղման գրութիւնն, որքան որ մեր ակնարկած պատճառներով հասկանալի, միթէ արդարանալի՞ է նաև : Միթէ Ռուս քաղաքականութեան ծրագրին մէջ այնքան աննշան տեղ մը կ'ըռնեն Հայք որ իրենց ամենէ մեծ և նուիրական հաստատութեան վերաբերող հանրային գործը սովորաբար, իբրև աննշան, անտես կ'առնուի այս մի քանի կաթողիկոսական ընտրութեանց առթիւ : Անտարբերութեան կամ արհամարհանաց արդիւնք, ինչ որ լինի այդ յապաղման գաղտնիքն, այս իրաւ է որ Ռուս կառավարութեան հաշիւը սխալ է թէ վարչային և թէ քաղաքական տեսակէտով : Սխալ է վարչային տեսակէտով, վասն զի երբեք օգուտ մը չծագիր Ռուսիոյ, երբ մեր ազգային հոգևոր և անտեսական գործերն առանց կաթողիկոսի հսկողութեան, առանց պատասխանատուութեան այսպէս անկանոնութեամբ կ'շարունակուին, և ռուսաբնակ Հայոց մէջ անխշտանութեան և թերևս ըմբոստութեան ոգին ծնի, արծարծի ազգային կալուածոյ մատակարարութեան ու եկեղեցեաց հոգևոր վարչութեան մէջ, պարագայ մ'որ շատ ախորժելի հետեանք մը չկրնար ունենալ այն կառավարութեան համար, որ միշտ հնազանդութիւնը, հաւատարմութիւնն և կարգապահութիւնն իբրև քաղաքային առաքինութիւններ կ'նկատէ, և որ միշտ պատասխանատու մարմին մը, հեղինակութիւն մը կ'իյնա որ համար պահանջէ, և այդ մարմինն, այդ հեղինակութիւնը Հայոց համար Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Պետեմ, Հայրապետն է, որու պարտաւորութեանց մին է միշտ անդորրութեան, կանոնաւորութեան և հաւատարմութեան յորդորել իր ժողովուրդն, և զայն Եկեղեցւոյ ու անոր իրաւանց սահմանին մէջ պահել ու պահպանել : Սխալ է քաղաքական տեսակէտով, վասն զի, ոչ միայն Ռուսիոյ այլ և բոլոր աշխարհի մէջ սրուած մի քանի միլիոն Հայոց կրօնական խիստ դիւրագրգիռ զգացմունքը

վիրաւորելով, դժգոհութեան և հակակրութեան այնպիսի հոսանք մը կրնայ գրգռել որ մինչև ատելութեան ծայրը հասնի, ատելութիւն՝ որ թէև ինքնին կրաւորական զէնք մ'է հպատակ ժողովրդեան մը համար, քաղաքական կնճռոտ պարագայից մէջ իր կշիռն ունի, և կառավարութիւն մ'որ արդէն օրինաց պատրուակաւ այնքան ծանր հարուածներ տուած է Հայոց եկեղեցական և կրթական իրաւանց, քաղաքագիտական մեծ անխոհմտութիւն մ'ըրած կ'լինի եթէ հետեւի ցլերջ դրութեան մ'որ լուսաւոր և քաղաքակիրթ աշխարհի առջև իսկ դատապարտելի է:

Իսկ երկրորդ խնդրոյն, կամ լաւ ևս ըսել, Կոնստանդնուպոլսեան հարցին դալով, շատ ու շատ ունինք ըսելիք, բայց բաւական կ'համարինք առ այժմ՝ յայտնել որ այդ մասին երևան ելած զրոյցներն և հրատարակուած ստապատիր լուրերն արդէն ծանօթ կուսակցական խմբակին շինած չարահնար յատակագծին հետեւանքն են: Այդ խմբակն ունի իր վարձկան գործակալներն ու թղթակիցները թէ ի Պօլիս և թէ ի Ռուսիա, ունի իր բերանը, Լայպպաուի, որ՝ դիւանագիտական երկդիմի արուեստի մը համեմատ շարունակ գոյն ու ձև փոխելով կատարուած կաթողիկոսական ընտրութեան աննպատ, նորնոր դժուարութիւններ կ'հնարէ, կնճիռներ կ'երևակայէ որպէս զի ապա զանոնք բարձրագոյ ջրելու պատիւը վայելէ և ազգային զգացմանց թարգման հռչակուի: Զոր ջանք այդ ուղմագիտական հնարքն այնքան գռեհիկ, այդ ըստանձնած դերն ու պատիւն այնքան թափանցիկ ու կեղծ են, որ դպրոցի տղայք անգամ սկսած են ծիծաղիլ Լայպպաուի հետեւած դերին վրայ և անոր քէ՛ ու քէ՛ վարած երկդէմ պաշտօնին հաւատ չընծայելով, ներքին նպատակը թափանցել, որ է վրանին տակ խրիմեանի թմուկը զարնել և դուրսը՝ նորընտիր կաթողիկոսին համար, կերկերուն փող մը:

Եւ իրօք այդ խմբակն, որ խրիմեան Սրբազանի կաթողիկոսութիւնն իր հաշուեւորումարին մէջ կատարուած

իրողութիւն մը կ'համարէր, երբ տեսաւ որ Համազգային ժողովը տարբեր վճիռ արձակեց և իր ընտրելին ոչ կաթողիկոս եղաւ և ոչ կանոնադր, մոլեգնութեան ծայրը հասաւ, և իսկոյն իր յատակագիծը յօրինեց: Ինչպէս իրողութիւնները կ'հաստատեն, այդ յատակագծին նպատակն էր ի գործ դնել ինչ որ ստութիւնը, խաբէութիւնը, զբաւարտութիւնն և մինչև իսկ մատնութիւնը կրնան թելադրել, որպէս զի կատարուած ընտրութիւնը կամ թերի, կամ նենգեալ, կամ ապօրինաւոր, կամ վտանգաւոր հռչակուի և զայն բեկանել տալով, երրորդ ընտրութեամբ Խորմեան Սրբազանը կաթողիկոսական Աթոռը բարձրանայ: Ահա այս քստմնելի յատակագծին համեմատ էր որ Համազգային ժողովին դէմ շարք մ'եղերէի թղթակցութիւններ կ'դարձնուին և կ'հրատարակուին, այդ ազգընդդէմ յատակագծին համեմատ էր որ Կ. Պօլսէն ի վան և վանէն ի Կ. Պօլիս թելեր կ'շարժին և ազտոտ բողոքներ կ'դրուին Սինօդի և Միաբանութեան անդամոց դէմ, Մակար Սրբազանի դէմ, Էջմիածնի դէմ և ընտրութեան դէմ. նոյնպէս ընդարձակ լղբճուկ թղթակցութիւններ կ'հրատարակուին Ազգային ժողովով որոշուած 1884ի ընտրութեան եղանակին դէմ և նոր եղանակաւ, անշուշտ Խորմեանի ընտրութիւնն ապահովող եղանակաւ մը նոր ընտրութեան առաջարկներ կ'լինին: Ապա Մայր Եկեղեցւոյ մէջ մի քանի վանեցիք ցոյցեր կ'ընեն, նոյն ցոյցերը կ'կրկնուին և վանայ մէջ նորընտիր կաթողիկոսը չճանչելու և Աղթամարայ իրաւասութեան ներքև մտնելու: Նոյն խմբէն մի քանի ապիւրատներ, այդ իրենց գրգռած շարժումները վտանգաւոր նկատելով, կ'յանդգնին իսկ առանձին և հրապարակաւ դրել Մուրատեանց Սրբազանին և յորդորել, յանուն ազգային միութեան, իմա իրենց անձնական շահույ, հրաժարիլ կաթողիկոսութենէ: Երբ այս միջոցն ալ չօրեր, Ռուսի Գաբիէի մէջ՝ ազգային Հայ թղթակցի մը կողմէ նամակներ կ'տեսնուին և Խորմեան Սրբազանին ընտրութիւնը Ռուսիոյ կառավարութեան շահույ շատ օգ-

տակար և գաւառական Հայերն այդ Տէրութեան գիրկը նետելու միակ միջոցը կ'նկարագրուին: Եւ երբ այդ ստույգութիւններն ալ, որոց միշտ արձագանք և անուղղակի քաջալեր կ'կանգնէր Լայնթաւն, ակնկալուած արդիւնքը չեն արտադրեր, խրիմեան խմբակը զէնք կ'փոխէ և կ'ըսէին հրատարակել թէ Ռուս կառավարութիւնը հակա-կիր է Մուրատեանց Սրբազանին, թէ Մակար Սրբազան պիտի հաստատուի կաթողիկոս, թէ Պարզեանց Սուրբիաս Սրբազանն ուրիշ մի քանի եպիսկոպոսաց և Մեղի խմբագրին հետ աղերսագիր մատուցած է վեհա-փառ Կայսեր որ Մակար Սրբազանն ընտրէ կաթողիկոս, և թէ վերջապէս Մակար սրբազանը հրաժարած է, հետեւապէս եղած ընտրութիւնը պիտի բեկանի և վերստին ընտրութեան պիտի ձեռնարկուի:

Սակայն գաւառականներու այս ամեն վատ շարժումներու և ստապատիր համբաւներու դէմ կ'ըողքեն հասարակաց ձայնն ու ճշմարտութիւնը թերեման Լեփեւրի (այժմ Ճեֆֆէի Շարքի) Լայի, Փոնջի, Նոր-Ղարի միջոցաւ, և Ա. Մանուկ Նոյնն ընելով կ'ցաւի որ Ազգին մէջ կը գտնուին տակաւին չարակամ և մալրամիտ մարդիկ որ կերպով մը Մերութաններու դերը կ'կատարեն և Հայու-թեան անուան ազտ կ'բերեն: Միայն կային Ռուս-Քրիստոնէի թղթակցութեանց մէջ կէտեր, այլ և այլ խլրտումներու մէջ պարագաներ որ խրիմեան Սրբազանի կ'վերաբե-րէին, և խրիմեան Սրբազանին պատիւն ու պարտաւո-րութիւնն ինչպէս նաև դայթակղեալ միտքերը կ'պահանջէին որ զանոնք պաշտօնապէս հերքէ և իր անունը մաքրէ: Բայց խրիմեան Սրբազան ցարդ լուութիւն կ'պահէ . . . :

*
* * *

Այս լուութեան իմաստը բացատրել աւելորդ համարելով՝ կ'անցնինք վերջին օրերս Լայնթաւն հրատարա-կած և ամենէ աւելի հասարակաց կարծիքը վրդովող այն զրոյցներուն, որ Մակար Սրբազանի հրաժարանի և

Մուքիաս Սրբազանի բողոքին կամ ^{աղերսարկին} կ'վերաբե-
րին :

Նախ՝ մենք չենք կարող հաւտալ թէ Մակար Սրբա-
զանին վերադրուած խորհուրդները ճշմարիտ լինին, այլ
տարակոյս չունինք որ չարամտութեան հնարք են : Մին-
չև ցարդ՝ ոչ միայն պաշտօնական լուր մը չկայ այդ մա-
սին, այլ և Մակար Սրբազան ազգային զգացումէ և բա-
նակութենէ այնքան զուրկ եկեղեցական մը չէ որ նոր
ընտրութեան մը տեղի տալու նպատակաւ հրաժարի : Ե-
թէ այդ նպատակն իսկ ունենար, հիմակ ուշ է, քանի
որ ընտրութեան տեղեկագիրն վեհ. կայսեր հաւանու-
թեան ներկայանալէն ետք հրաժարած պիտի լինէր, պա-
րագայ մ'որ չկրնար, ըստ կանոնի, եղծել կատարուած
ընտրութեան օրինաւորութիւնն : Երկրորդ՝ ենթադրե-
լով իսկ որ երկրորդ կանտիտադը կայսերական հաւա-
նութիւնը պիտի ստանայ, չենք կարող երեւակայել որ
Մակար Սրբազան ընդունի կաթողիկոսական պաշտօնն,
ոչ միայն անոր համար որ ինք ծեր է և այդպիսի ըն-
թացք մ'աւանդական սովորութեան, եկեղեցւոյ օրինաց
և ընտրական իրաւանց հակառակ է, այլ և անոր համար
որ քաջ դիտէ՝ նա թէ՛ Համագգային ժողովին մէջ աշ-
խարհական պատգամաւորներուն և ոչ միոյն ձայնը չա-
հած է, ուստի և Ազգին ընտրեալը չլինելով՝ չպիտի վա-
յելէ լիովի անոր վստահութիւնն ու աջակցութիւնն, ու-
րով կարելի է միայն արժանապէս վարել այդ բարձր
պաշտօնը :

Իսկ Պարզեանց Սրբազանին Ա. Մ․-ոյ Խմբագրին* այս

* Զարմանալի է որ Ա․-ն փոխանակ ծանուցանելու այդ հեռագիրն
այնպէս ինչպէս որ իրեն հաղորդած էր տեղւոյ Մեծ. Գործակալն, այսինքն
մասնաւոր ազդիւրէ մը քաղած է զայն, կ'գրէ թէ Ամենապատիւ Մուրատ-
եանց Սրբազանին գրուած է ի պատասխանի եղած հարցման, և ապա կ'յա-
րէ՝ Թերահաւատութեան նշաններ ցոյց տալով Պարզեանց եպիսկոպոսի ան-
կեղծութեան վրայ, թէ պարտ էր նա իր հեռագիրը հաղորդել ազգային
մամլոյ :

Այս վերջին խորհրդածութիւնն ստութեան մը բնական եղբակացութիւնն
է : Վասն զի հեռագիրը չէ թէ մեր Ա. Առաջնորդին այլ Ա. Մ․-ոյ Խմբա-

օրերս ուղղած հեռագիրը բոլորովին կ'ջրէ իրեն դէմ գրուած ամբաստանութիւնը: Նա իմանալով թէ կ'ամբաստանուի որպէս թէ աղերս մատուցած է առ Վեհ. կայսրն ի նպաստ վաւերացման Մակար Սրբազանի, կ'հեռագրէ մեզ թէ այդ լուրը սուտ է, և թէ իր գրաւոր հերքումն ի մօտուստ պիտի ուղարկէ Ա. Մանայ:

Համբաւաւոր խմբակին այս մեքենայութիւնն ևս խորտակուելէն ետեւ, կ'մնայ հասարակութեան դիտել թէ ուրիշ ինչ նոր մեքենայութիւններ պիտի նիւթէ, ուրիշ ինչ նոր սուտեր պիտի դարբնէ Լաւաշաւին դարբնոցին մէջ, որպէս զի շարունակ շփոթութեան և վրդովման մէջ պահէ հասարակաց կարծիքը:

Յիրաւի՝ ամօթ, հազար անգամ ամօթ կարգ մը վատոգի անձերու որ ճշմարտութեան դէմ, ազգութեան շահուց դէմ երդուեալ թշնամիներու պէս կ'զործեն, և Աղգին անունը, վարկն ու համարումն կ'կտրեն օտարներու և մանաւանդ Ռուս կառավարութեան և ժողովրդեան առջև, որոց խորագէտ պաշտօնատարներն ուշադիր կ'դիտեն անշուշտ այդ ազգամիջառ խլրտումներն և կուսակցական յոռի տկարութիւններ և մատնութիւններն, որպէս զի իբրեւ զէնք յարմար առթիւ մեր ամենէ նուիրական շահուց և մեր զարգացման դէմ գործածեն:

Անտարակոյս ամեն ողջամիտ Հայ, ամեն Հայ որ կ'սիրէ Եջմիածինն և կաթողիկոսական իշխանութիւնն ազգային բարոյական, կրթական և հոգեւոր միութեան կապը կ'նկատէ, չկրնար չողբալ կաթողիկոսական ընտրութենէ ետք այդ կարգ մ'անպատիւ և անսիրտ մարդոց վատութեանց վրայ և չյիշել վշտագին այն օրերն երբ Հայք, մինչդեռ արտաքին թշնամեաց յարձակումնէ

զրին անուան ուղղուած էր: Եթէ Լաւաշաւաւն ազգային թերթերու ցուցակէն և իր յիշողութենէ ընջած Ա. Մանայ, բնաւ փոյթ չէ, Ա. Մանայ կ'մնայ միշտ կանգուն «դէմ» դէմ և ունի յատուկ պատուարեր տեղը հասարակութեան համարման մէջ և չէ թէ Լաւաշաւաւն պէս Խաչատուր մը աղտոտ ափին մէջ:

րուն դէմ իրենց նահատակութեամբը զինուած, անհնա-
րինս կ'տագնապէին մանաւանդ այն ընտանի դիմակաւոր
բարեկամներու երեսէն որ հայրենի երկրին աւերման և ազ-
գային հիմնարկութեանց քանդման գլխաւորապէս պատ-
ճառ եղած են:

ԿՐԹԱԿԱՆ

ԲՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ* ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆ
ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆՈՒՄ†

Դաստիարակութեան նպատակն ընդհանրապէս թէև կարող
է դեռևս տարբեր կերպիւ ընդունուիլ, սակայն այդ տարբե-
րութիւնն առաւելապէս վերաբերում է երկրորդականին, առ-
աւել ձևակերպութեան քան նոյն իսկ իրին: Այժմ ընդհանրա-
պէս ընդունվում է այն հայեցակէտն, որ դաստիարակութեան
նպատակն կայանում է՝ սանիկից մի Բարոյա-կրօնական Բնասորո-
ւեան դարգացընելու մէջ:

Ըստ Հեթանոսի՝ դաստիարակն երեք միջոց ունի իւր ձեռքին
այս նպատակն ընձեռելու (ձեռք բերել) համար, որք են. կա-
ռավարութիւն (regierung), հրահանդ (xucht) և ուսուցումն
(unterricht): Իւրաքանչիւրն դոցանից պարունակում է մի մեծ-
կամ փոքր թիւ կարգադրութեանց, որք մասամբ ուղղակի,
մասամբ անուղղակի դէպ այդ բարձրագոյն նպատակն են ուղ-
ղուած: Իմ ներկայ հետազոտութեանս մէջ ի նկատի է առն-
վում մի միայն ուսուցումն (դասաւանդումն): Դա ևս նոյն.

* Բնագիտութեան անուան ներքոյ հասկացվում է այս աշխատութեան մէջ
բնական գիտութեանց բոլոր ճիւղերն, վասն զի, ինչպէս յետոյ շարունակու-
թեան մէջ ցոյց կը տրուի, դոցա բաժանումն դաստիարակիչ գաղափարով թղլ-
տրուած չէ:

† Այս աշխատութիւնն, որ քաղուածաբար ներկայացնում եմ ընթերցո-
ղին, տպուած է Jahrbuch des Vereins für missenschaftliche Päd-
agogik-է այս տարւոյ համարում:

պէս, ինչպէս կառավարութիւնն և հրահանդէն, ենթարկուած է դաստիարակութեան գաղափարին: Նա ծառայում է դաստիարակութեան և դորա հետեւանքն այն է որ — ենթադրած, որ վերն յիշած դաստիարակութեան նպատակի որոշումն ճշմարիտ է — դա ևս մի և նոյն նպատակն պէտք է ունենայ, այն է՝ բարոյա-կրօնական բնաւորութեան զարգացումն: Եւ այս խնդիրն լուծելու համար ուսուցումն ոչ թէ միայն թի, այլ նաև աֆէկտիւ-առբ միջոցն է, վասն զի դա ուղղակի ներգործում է մտաւոր շրջանի կազմակերպութեան վերայ: Բայց քանզի մտաւոր շրջանն բազմատեսակ է, այլ բանիւ, զանազան շրջանների է բաժանվում, վասն որոյ ես միայն երկու գլխաւոր տեսակներն — մտապատկերներն և հոգեկան դրութիւններն — կամենում եմ յիշել, որք շնչաւոր էակների հետ յարակցութեան մէջ են, և այնպիսիք, որք փորձով և դիտողութեամբ վերաբերում են բնութեան: Համաձայն այդ երկու գլխաւոր շրջանների, ուսուցումն պէտք է երկու ճիւղի բաժանուի — քարոյաֆիդաւթեան ուսուցումն (gesinnungsunterricht) և քնաֆիդաւթեան ուսուցումն:

Սակայն դորանից յառաջանում է այն վտանգն, որ ուսուցումն մոռանում է իւր գլխաւոր խնդիրն և աչքից կորցնում, որ իւր բոլոր կարգադրութիւններն ուղղակի կամ անուղղակի բարոյա-կրօնական բնաւորութեան զարգացման պէտք է նպաստեն, և այս վտանգն այնքան մեծ է, որ այն ուսումնարաններն, որք այդ սրկասութիւնն չունին, չափազանց սակաւաթիւ են: Միայն չափազանց է այն մոլորութիւնն, այն պահանջն, որ մասնադիտութեան բաւականութիւն տալու համար, իւրաքանչիւր առարկայի մէջ ըստ կարելոյն չափ ուսումն և դիտութիւն են հաղորդում սանիկին, անուշադիր լինելով թէ՛ ինչ յարաբերութեան մէջ է մտնում այս ուսումն և դիտութիւնն բարոյա-կրօնական զարգացման հետ: Այժմ բաւականին տարածուած է այն հայեցակէտն, որ բնաւորութեան զարգացման պէտք է ծառայէ միայն բարոյադիտութեան ուսուցումն, իսկ միւս մնացեալ առարկաներն իւրեանց յատուկ չաւորով պէտք է ընթանան և իւրեանց յատուկ նպատակներին հետեւին:

Այս հայեցակէտի սխալ լինելն դիւրութեամբ յերևան կը գայ, եթէ մենք վերն յիշած շաւիղն միանգամ ևս աչքէ անցընենք. իբր անվիճելի իրականութիւն ես ենթադրեցի, որ դաստիարակութեան նպատակն կոյանում է՝ բարոյա-կրօնական

բնաւորութեան զարգացնելու մէջ: Այս նպատակն ընձեռելու համար կայ երեք միջոց, որք են կառավարութիւն, հրահանգ և ուսուցումն: Իւրաքանչիւրն սոցանից պէտք է առ միշտ վերոյիշեալ նպատակով առաջնորդուի:

Ուսուցումն բաժանւում է մտաւոր-չրջանի բնութեան համաձայն՝ տարրեր առարկաների: Սոքա յարաբերում են ուսուցման այնպէս, ինչպէս մասերն ամբողջին: Այդ է այդ ամբողջից պահանջւում է վերոյիշեալ նպատակն, ուրեմն մի և նոյնն պէտք է պահանջուի և այդ ամբողջութիւնն կազմող մասերից: Ուրեմն ուսուցման տեղն ուսարկաներն պէտք է ծառայեն Բարոյա-կրօնական Բնաւորութեան զարգացման. այդ պիտով ես ընդհանուր կերպիւ լուծեցի իմ առաջադրած խնդիրն — բնագիտութեան ուսուցման նպատակն — հարկաւ միայն ընդհանրապէս, վասն զի ուսումնարանում ուսուցման այս առարկայի աւանդելու համար, սոյն նպատակա-որոշումն չափազանց անորոշ կը լինէր և մինչև անգամ առիթ կը լինէր սխալ հասկացողութեանց: Գլխաւոր խնդիրն այն է թէ ի՞նչ կերպիւ կարող է բնագիտութեան ուսուցումն բնաւորութեան զարգացման նպատակով լինչ պէս պէտք է եւ ուսուցումն կարգաւորեմ, ինչի՞ վերայ պէտք է գլխաւոր կշիռն դնեմ, որպէս զի այդ խնդիրն բաւականութիւն ստանայ: Այս հարցերին զիւրութեամբ կ'պատասխանուի, երբ մենք պարզաբանենք այն գլխաւոր հանգամանքներն, որք պարունակվում են մի բարոյա-կրօնական բնաւորութեան գաղափարի մէջ:

Բնաւորութեան խնքն ըստ ինքեան է կաճի հասարակարարութեան, յատկութիւն մի այնպիսի անձնաւորութեան, որն կեանքի բոլոր դրութեանց մէջ իւր կամենալն ու դործելն ենթարկում է ընձեռած հիմնադադափարներին Բարոյական բնաւորութիւնն յերեւան է գալիս երբ այս հիմնադադափարներն (սկզբունքներն) բոլորն միասին բարոյական են և երբ իբր բարձրագոյն հիմնադադափար հանդիսանումէ սոյն վճիռն. յամենայն դէպս հետեւիլ բարոյական օրինաց պահանջին: Բարոյա-կրօնական բնաւորութեան հետեւում է այն համոզումն, որ Աստուած մեզ համար բարոյ իրադործումն կարելի է կացուցանում: Որովհետեւ վերջին համոզման յառաջացնելն գլխաւորապէս պատկանում է կրօնի և ուսուցման — որին և, ինչպէս որ մենք յետոյ կը տեսնենք, հարկաւ բնագիտութեան ուսուցումն նոյնպէս նպաստում է բազմաթիւ հանգամանքներում — ոյդ պատճառաւ առ

այժմ կարող ենք այդ մի կողմն թողնել, և միայն քարոյական
ընաւորութեան առաւել մօտիկ գննել, որ և կարճ կերպիւ
այսպէս կը բացատրենք. կամի՞ հասարակարարութեան, ուղղափառ
դէպ քարոյականութեան: Այսպիսի կամքին կարեւոր են երկու ինչ.
առաջին՝ զի պարզ որոշ գիտակցութեան, զի պարզ հայեացք գեղեցիկ և
քարոյագիտական օրինաց արժանաւորութեանն ըմբռնելու և երկրորդ՝
էնկարգութեան դոյզա իրադրութեան կարելիութեան: Ինչ վերաբե-
րում է առաջին կէտին՝ բարոյագիտութեան ուսուցումն պէտք
է հոգայ այդ ընձեռելու: Եւ այդ անում է նա, մինչդեռ իրա-
կան (konkret) օրինակներով բարոյագիտական դատողութիւնն
վարժում է և դորանից բարոյական գլխաւոր յարաբերու-
թիւններն յերեւան բերում և որոշեալ օրէնքների ձևակեր-
պում: Բարոյագիտութեան* ուսուցումն պէտք է նոյնպէս մի
Աստուծոյ համուզումն, որ բարեւոյ յաղթութեան օգնութիւն է
մատակարարում, հիմնէ և զօրեղացնէ: Սակայն միայն այս
բաւական չէ: Սանիկն պէտք է նոյնպէս կամենալով և գործե-
լով իւրեան չըջապատող կեանքին ձեռնամուխ լինի, այլ կերպ
օրպէս կարող է նա ցոյց տալ իւր բարեացակամութիւնն դէպ
մերձաւորներն, իւր գարշաճքն վէճից, իւր արդարադատու-
թեան սէրն, իւր հաւանութիւնն ամեն կատարելութեանց,
համառօտ՝ համաձայնութիւն իւր բարի դիտաւորութեան և
կամքի մէջ, եթէ վերջինն գործնական կեանքին չէ ձեռնամուխ
լինում: Սակայն մի այսպիսի գործող ձեռնարկութեան չէ օգ-
նում մի միայն գեղեցիկութեան և բարոյական կամքի յարաբե-
րութեանց արժէքի ըմբռնումն:

Այո, իսկապէս առած, տուած ենթադրութեանց ներքոյ
չէր կարելի հասնիլ մի գործողութեան, որն բարոյական կամքի
վերայ հիմնուած լինէր: Մի այդպէս զարգացած մարդ կարող
էր և կ'ունենայ. այո, ներքին ցանկութիւն նոյնպէս, առ սա-
կան մի աւաղահատկաչափ նշատել Աստուծոյ արքայու-
թեան իրականացման երկրիս վերայ: Սակայն այդ կը լինէր և կը
մնար միայն մի ցանկութիւն, որն թէև կը վերաճէ, բայց իւր
հաստատութեան չի կարող հասնել, կամ թէ անորոշ կը մնայ
նորան, թէ արդեօք այդ իրագործման երբ և իցէ կարող է
հասնիլ, հոգւոյ մը դրութիւն, որ առանց մտածելու հնա-

*Բարոյագիտութեան հայերէն բառն մինք գործ ենք դնում gesinnungs-
sunterricht փոխարէն և ոչ ethik, որ է քարոյական գիտականութեան:

դանդվում է սուղին պատահարին և այդպիսով շեղվում նպատակից: Բաց ի նորանից, որ այսպիսի մի մարդ երբէք չէ կարող ինքնուրոյն ծառայել ճշմարտին, բարւոյն և գեղեցկին, նա պէտք է և իւր յոյսն բարւոյ վերջնական յաղթութեան վերաբերմամբ, մի շարք այդպիսի տխուր փորձերով, կասկածելի կացուցանէ: Մեր գործունէութեան այդ տխուր հետեւանքներից նախադրուչանալու համար պէտք է սանիկին մի բան ևս մատակարարել, որն նորան այդպիսի ձախորդութիւնից պաշտպանէ, և ոչ միայն ցանկութեան յառաջացնէ նորա մէջ, այլ և հասարակութեան կամք՝ բարոյականին ծառայելու. և այս մի բանն է՝ պարզ հայեացք, իւր նպատակներէ իրաքործման կարելիութեան լծբանելու, որն մենք կարող ենք յառաջ բերել, եթէ նորան ծանօթացնենք այն միջոցների, զօրութեանց և պայմանների հետ, որոնցից կախուած է իւր գործողութեան յաջողութիւնն: Վասն զի մի Աստուծոյն հաւատալու միջոցով մենք ձեռք ենք բերում միայն բոլորովին ընդհանրապէս բարոյականի իրաքործուելու կարելիութեան համոզումն, առանց ըմբռնել կարողանալու, թէ ինչպէս պէտք է այդ իրաքործութիւն:

Այս պայմաններն սակայն, միջոցներն և զօրութիւններն, որոնք ծառայում են նպատակների ընձեռնելուն, գտանվում են քառալիւս շրջանում, և նոյն իսկ արտաքին, ինչպէս և ներքին ողբերկան բնութեան: Սոցսնից միայն այն իմացութիւններն, որոնք ողբոյ բնութեան են վերաբերում, կարող են քառալիւս հան առաջացաւից մշակուել: Արտաքին բնութեան իմացութեանց համար, որոնք ինքն ըստ ինքեան կապ չունին բարոյագիտական ուսուցման հետ, կարեւոր է մի առանձին առարկայ:

(Եւ շարունակութիւն)

Ենա, յ30 յունիսի 1885:

Լ.ՈՐԴ

ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Ըստ տնօրէնութեան քաղաքիս Պատուարժան Ուսումնական խորհրդոյ* և յատուկ դրաւոր ազդարարութեան, Մ. Մեսրոպեան և Ս. Հռիփսիմեան վարժարանաց հարցաքննութիւնը սկսու յունիսի 3ին և աւարտեցաւ նոյն ամսուն 19ին: Առաւօտները ժամն ծէն մինչև կէսօր կ'ըննուէին Հռիփսիմեան սանուհիք, իսկ միջօրէին ժամն 3էն մինչև 6-7 Մեսրոպեան սանունք՝ տպագիր ժամանակացոյցներու համեմատ, որոցմէ ցրուած էին ծնողաց և հասարակութեան: Քննելի աւարիւաներն էին, Էթնագիտութեան, Բարոյագիտութեան, հայերէն լեզու, Գրագիտութեան, Իրաքանութեան, աղբային և ընդհանուր պատմութեան, աշխարհագրութեան երեք մասերը, Գեղաբնութեան, Գծագրութեան, Ֆրանսերէն, Թուրքերէն և անգլերէն լեզուներ, Կրօնականութեան, ժամանագիտութեան, աստիճան և Կրօնական օրհնութեան, աստիճանութեան, Բնագիտութեան, Երաժշտութեան և յետագործ:

Քննութեանց ստէպ ներկայ գտնուեցան Գեղապատիւ Ս. Առաջնորդ Հայրն, Արժ. Մ. Վ. Տէրունեան, որ նոյն միջոցին իրրն այցելու կ'գտնուէր քաղաքս, և որ ուրիշ քննիչներու հետ ուսանողները հարցաքննեց անաչառ ոգւով և մեծ յաջողակութեամբ, մի քանի կրթասէր քահանաներ, Պատ. Ուսումնական խորհրդոյ անդամներէն Զարեհ էֆէնտի Թագթագեան, Գալուստ էֆէնտի Մարկոսեան† և երկու սեռէ դաս մը ուսումնասէր անձինք:

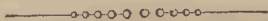
Քննութեանց արդիւնքն, ըստ վեճակացոյցներու, գոհացուցիչ եղաւ: Աշակերտաց և աշակերտուհեաց յառաջդիմութեան ընդհանուր վիճակը բոլոր քննիչներու և հանդիսականներու գոհունակութիւն պատճառեց: Յատկապէս Հռիփսիմեան սանու-

* Հարկ է յայտնել որ արդի Պատ. Ուսումնական խորհուրդը վարժարանաց Ծախչելու մէջ մի քանի փոփոխութիւններ ըրաւ, որոց վրայ պիտի գրենք, երբ Աղբային վարչութեան ուղղուած տեղեկագիրը հրատարակենք:

† Նոյն միջոցին Ուսումնական խորհրդոյ Ատենապետն, Լորդֆէթ Պալեօքեան էֆէնտին օգափոխութեան համար բնականօք Նւրպա ուղևորած էր:

Հիներն որոց բարձրագոյն եօթներորդ դասարանէն այս տարի իբրեւ ընթացաւորութիւնդ աշակերտութիւնք վկայական պիտի ընդունին, ջանասիրութեան և զարգացման աւելի զգալի նշաններ ցոյց տուած են: Յաւալի է սակայն որ այս տարի ևս հարցաքննութեանց ժամանակ, ծնողաց ունեց անտարբերութեան եկաւ միացաւ Կիւսիսի հիւանդութեան երկիւղն որ պահ մը ճարակեցաւ քաղաքիս ծովեղերեայ կողմերը մանկանց մէջ, այնպէս որ մանաւանդ Հոփսիմեան վարժարանի աշակերտութեանց գրեթէ մէկ երրորդ մասն բացակայ գտնուեցաւ հարցաքննութեան, մինչդեռ Մեսրոպեան վարժարանի աշակերտաց մէջ բացակայութիւնները չստ աւելի նուազ էին: Ուրիշ մի նշանակելի կէտն այս է որ իդական սեռն աւելի հետամուտ և հետաքրքիր է ազգային վարժարանաց վիճակին, քան թէ դաս մ'ուսումնականներ որ լաւ ևս կ'սիրեն հեռուէն քննադատել քան թէ մօտէն քննել և գիտակցութեամբ խօսիլ: Ազնիւ Հոգարարձուհիք և Հոգատար ու Կրթասէր ընկերութեանց ազնիւ անդամներէն շատերը գրեթէ ամեն օր ներկայ կ'գտնուէին քննութեանց, ընկերակցութեամբ ուրիշ ուսումնասէր օրիորդաց և կանանց և այսպէս ոչ միայն խօսքով այլ և արդեամբ ցոյց կ'ապրին թէ որքան մեծ արժէք կ'ընծայեն ազգային մանկուոյն դաստիարակութեան, միանգամայն ուսումնասիրութեան օրինակ և քաջալերութեան գրգիռ լինելով: Ուսումնական արանց դասուն այդ անտարբերութիւնը շատ տխուր տպաւորութիւն կ'ընէ ուսանողաց վրայ անուշտ, վասն զի երբ մի կողմէ կ'լսեն չարունակ լուսաւորութեան և յառաջդիմութեան յորդորներ, վարժարանները յառաջ տանելու քարոզներ, և միւս կողմէ կ'դիտեն, և քաջ կ'դիտեն, որ գործով առ հասարակ անտարբեր են իրենց կրթութեան թէ ծնողք և թէ լուսաւորութեան քարոզները, բնապէս կրնան հարցնել թէ ի՞նչպէս պէտք է միարանել մեր ծնողաց և դաս մ'ուսումնականաց գործը խօսքին հետ: Ընտանեաց բարի օրինակը, բարոյական գործակցութիւնը, զոհաբերութեան եռանդը մեծապէս կրնան նպաստել վարժարանաց կրթական գործին: Դժբաղդ ապէս այս ճնարտութիւնը կ'անցիտեն շատեր մեր մէջ, և ոմանք յատուկ դիտմամբ հակառակը կ'գործեն: Մանկանց առջև յանդուգն ու դժգէլի դիտողութիւններ կ'ընեն ազգային կրթութեան մասին, օտար դպրոցներու չափէն աւելի կարեւորութիւն կ'աւան, ամեն ինչ որ ազգային է կ'հրաքեն և այսպէս

կրթական մարմնոյն պաշտօնը կ'դժուարացընեն: Առ սովայն բաւական չեն լաւ ծրագիրներ, կրթական ընտիր կազմակերպութիւն, դործօն և ձեռնհաս ուսումնական խորհուրդ, տեսչութիւն և ուսուցիչներ ունենալ, պէտք է նաև ամեն Հայ անհատապէս և ժողովուրդը հաւաքապէս ընձեռեն կրթութեան գործին այն ամեն բարոյական և նիւթական միջոցներն որ կարեւոր են, և իւրաքանչիւրն իրեն ընկած պաշտօնը կատարէ, որպէս զի փառաքելի արդիւնքը դիւրութեամբ յառաջ գայ:

ԳՊՐՈՅԱՆ ՀԱՆԴԵՍ

Յետ հարցաքննութեանց, ամսոյս 7ին Արախի օր կառուարուեցաւ երկսեռ վարժարանաց տարեկան հանդէսը վայելուչ շքեղութեամբ: Մեսրոպեան վարժարանին պարտէզն աղւոր պարզ արուած, հանդիսականաց հանդսութեան համար ամեն պատրաստութիւն եղած էր: Թատերասրանին ճակատը կ'փայլէր վեհափառ Սուլթան Համիտ Խանի պատկերը ծաղկեաց շրջանակի մէջ, որու երկու կողմէն կ'ծածանէին Օսմանեան դրօշակներ: Դարնեայ կամարներ կաշին դպրոցին դուռն և բակին մէջ: Աղնիւ Հոգարարձուհի տիկնայք, որ մի քանի ամուսին մէջ բաւական մեծ քանակութեամբ դեղեցիկ ձեռագործներ չինեւ տալու յաջողած էին, որոնք իրենց անձանձիր հակողութեան և ջանասիրութեան և Հսիփիմեան սանուհեաց աշխատասիրութեան արդիւնքն են, յատուկ սեղաններու վրայ դետեղուած էին ճոշակաւ որ կարդալովութեամբ: Այսօրէն ետք՝ Ուսումնական խորհրդոյ ծանուցման համեմատ, ժամը 4ին խուռն բաղմութիւն մ'արանց և կանանց սկսան հասնել հանդիսավարն: Վիճակիս Առաջնորդ Յեր. Մեղիսեղ եկ Մուրադեանց Սրբազանն՝ որ կ'նախադահէր հանդիսին, Ազգային վարչութեան կրօնական և քաղաքական մի քանի անդամաց հետ դալով իր ամիսը բաղմեցաւ: Հանդէսը բացուեցաւ հայերէն ճառով մը զոր կարդաց Մեսրոպեան բարձր կարգի աշակերտներէն Պ. Հրանտ Մամուրեան, ըստ աշակերտաց կողմէ, երախտադրական ջերմ գգացումով յայտնելով այն ամեն անձանց որ

ապրիլին կրթութեան համար չեն խնայեր իրենց ջանքն ու խնամքն, և խոստանալով յորտառել անխոնջ աշխատութեամբ ուսմանց ասպարիղին մէջ: Նոյն միջոցին հանդիսավայրը մտաւ Վսեմ Կուսակալը, Հաճի Նաչիտ փաշա, որու կ'ընկերանային Մաղնիսայի մութասարիֆ հռչակաւոր Սիւրուրի էֆէնտին, զօրաց հրամանատար Սալիհ փաշա, Ռստիկանապետ Էնրէֆ փաշա, դատարանաց ընդհանուր քննիչ էֆէնտին, իւր քարտուշ զարն Յ. Շահրիկեան էֆէնտին, արտաքին յարաբերութեանց տեսուչ Արմենակ էֆէնտին և այլ պաշտօնատարներ, և երաժշտական խումբը Հաֆսէի մարշով եղջուռնեց Նորին Վսեմութեան և միւս Օսմանեան պաշտօնատարներու դալուստը: Գեր. Առաջնորդ Հայրը սիրալիր յարգանքով ընդունեց ամենքն: Այնուհետև՝ Մեսրոպեան սաներէն Պ. Ստեփան Ս. Պալապանեան տաճկերէն երկար դեղեցիկ ձառ մը կարդաց, որով ուսմանց կարեւորութիւնը բացատրելով, սրտազին շնորհակալիք յայտնեց ազգային վարժարանաց յառաջդ խմութեան համար աշխատող վարչային, ուսումնական և կրթիչ մարմիններուն, նոյնպէս Վսեմ Կուսակալին որ ամեն կրթական ձեռնարկներու քաջալեր ու պաշտպան կ'ըստուի: Իսկ երբ ջերմ մաղթանքներ արտասանեց ձառախօսը Վեհ. Սուլթանին անդին կենաց և իւր իմաստուն նախարարութեան համար, բոլոր հանդիսականները բուռն ծափահարութեամբ ընդունեցին այդ մաղթանքն և նուազարաններն սկսան կրկնել Օսմանեան մարշն, որու յաջորդեց զաջնակի ձայնակցութեամբ Վեհ. Սուլթանին անուան նուիրեալ ընտիր երգ մը, զոր երգեցին Հռիփսիմեան սանուհիք: Յետոյ մի քանի փոքր օրիորդներ ընտանեկան կենաց վերաբերող փրանսերէն կարճ տրամախօսութիւն մը ներկայեցին յստակ առողջանութեամբ և այնքան բնական շարժումներով որ հանդիսականաց ծափահարութեան արժանացան, ինչպէս նաև ուրիշ մի քանի օրիորդներ, որ այլ և այլ ոտանաւորներ* սիրուն և շնորհալի կերպով արտասանեցին:

Ի վերջէ՝ Մեսրոպեան վարժարանի բարձրագոյն կարգի աշակերտներէն խումբ մը* վարժարանաց Տեսչին յօրինած Տէրայր

* Որք են. Պարոնայք Վահան Յ. Անտօնեան, Հրոնտ Մամուրեան, Յակոբ Կ. Յակոբեան, Գրիգոր Պ. Տիլպերեան, Ստեփան Ս. Պալապանեան, Յովհաննէս Գ. Փափաղեան, Յովհաննէս Խ. Շահումեան, Յարութիւն Ս. Զմիւռնակեան, Կարապետ Մ. Զիլնիբեան, Պետրոս Ա. Մէլիբեան, Միհրան Կ. Զիլնիբեան:

կամ Մեծ Բարձր անուն զաւելտական թատերախաղը* ներկայ
յացուցին և իրենց դերերը շատ յաջողութեամբ կատարեցին :
Ապա օրիորդ Մերսետէս Զմիւռնակիսեան Փրանսերէն , և օրիւ
որդ Մարիամ Խ. Տամկանեան հայերէն ճառ մ'արտասանեցին :
Հանդիսին վերջ տուաւ վարժարանաց Տեսուչը շնորհակալու
թիւն յայտնելով Վսեմ Կուսակալին և բոլոր հանդիսականաց
որ իրենց ներկայութեամբ հանդիսին փայլ և կենդանութիւն
տուած էին . նոյնպէս մաղթեց որ մեր Վեհ. Սուլթանին հովա
նաւորութեան ներքեւ Հայք ոչ միայն դպրոցական , այլ միւս
թեան , սիրոյ , հայրենասիրութեան և անձնուիրութեան հան
դէսներ կատարեն և իրենց ազգային եկեղեցին և ազգային
հիմնարկութիւններն աւելի յառաջադէմ վիճակի մէջ պահելու
ջանան , որպէս զի արժանի լինին այն բարձր պաշտպանու
թեան և հովանաւորութեան զոր կ'վայելեն Օսմանեան Տէրու
թեան մէջ : Այնուհետեւ Մեսրոպեան սանուհը նուազարանաց
ձայնակցութեամբ սկսան մարմնամարդական փորձեր ընել և
բոլոր հանդիսականաց գոհունակութիւն և զարմանք պատճա
ռեցին իրենց յաջողութեամբ :

Վսեմ Կուսակալը շնորհաւորեց Գեր. Ս. Առաջնորդ Հայրը
սոյն դպրոցական հանդիսին յաջողութեան վրայ և խնդրեց որ
իր շնորհակալիքը բացատրէ վարժարանաց Ուսումնական խոր
հրդոյ , և բոլոր պաշտօնէից : « Այս տարի Հայոց վարժարանէն
կ'սկսիմ դպրոցական հանդէսներու առթիւ իմ այցելութիւն
ներս , ըսաւ , և զոհեմ որ Ձեր հովանաւորութեան ներքեւ
վարժարանները կ'յառաջադիմեն : » Գեր. Ս. Հայրն իր ջերմ
դին շնորհակալիքը յայտնելով առ Վսեմ Կուսակալն , որ միշտ
կ'քաջալերէ կրթութիւնն , առաջնորդեց նորին Վսեմութիւնն
ուրիշ բարձրաստիճան հանդիսականաց հետ դէպ ի այն սե
ղաններն որոց վրայ պարգուած էին Հռիփսիմեան սանուհեաց
ձեռագործները : Վսեմ Կուսակալը մի քանի ընտիր ձեռա
գործներ գնեց , ինչպէս նաեւ իր հետևորդներն , և Սղնուա
փայլ հոգաբարձուհի և Հոգատար տիկնայց իր շնորհակալիքը
յայտնելով մեկնեցաւ , ինչպէս նաեւ Գեր. Սրբադան Առաջնոր
դը : Հետզհետէ բոլոր հանդիսականներն ալ սկսան զոհու
թեամբ սրտի հեռանալ :

* Հանդիսականաց ոմանց խնդրանք սոյն թատերախաղը մաս առ մաս
է հրատարակենք հանդիսիս մէջ :

Աւասիկ օրիորդ Մարիամ Խ. Տամկաճեանի խօսեցած ճառը .

«Ամենապատիւ Սրբազան Հայր և Ազնուաշուք Հանդիսականք ,

«Այսօրուան գնդեցիկ հանգէսն , այսքան սպառուաբեր և ակնածելի ներկայութիւնք , նա մանաւանդ այն մեծ շարժառիթն որ զՁեզ ամենքն նուիրական յարկի մը տակ համախմբած է , զօրաւոր առիթ և զրդիւ մ'են ինձ մի քանի խօսք արտասանելու :

«Ահա՛ Հայկեան սանունք ցնծութեամբ կը կատարեն իրենց պարտքն , կրթական սիրոյ և գոհողութեանց առջև միմունջներ կ'արտաբերեն և անտարակոյս այս խնդալից վայրկեաններուն մէջ ամեն Հայու սիրտն ալ գեղուն է հրճուանօք : Եւ ի՞նչ են արդեօք այս ցնծութիւններն , ի՞նչ է այն եռանդն որ կը մղէ զՀայն այն հանդիսաւայրն դիմելու , անշուշտ ունի մի բարձր նպատակ որ ակներև է ամենուն :

«Ազգային հանդէսներն ազգային զգացմանց վառարաններն են , որք որքան բազմապատկին , նոյնքան և ամբալինդ կը պահեն ազգային ընտանի սիրոյ և ներքին միութեան կապերն : Ուրեմն այն օգուտներն որք կը ծագին սոյն օրինակ համախմբութիւններէ , բազմաթիւ են , անոնք են որ մեզ կ'ուսուցանեն միանալ և միացընել մեր գործունէութիւնն այն դաշտաւորաց շուրջ , որոց մէջ կը տեսնենք մեր ընդհանուրին բարոյական և նիւթական օգուտներն : Արդարեւ , քաղաքակրթութեան բարիքներն ու արդիւնքներն այն ատեն աւելի մեծ ներգործութիւն մը կ'ունենան , երբ անոնք ընդհանուրին առջև հանդիսապէս կը ներկայացուին : Բսել է հանդէսներու նպատակն է զմեզ Ազգին օգտակար հաստատութեանց հետ միացընող ոյժերն աւելի ազդեցիկ կերպով արծարծել : Եւ ի՞նչ խնդութեան հետ կը համեմատի արդեօք այսօրուան զուարթութիւնն , որ է տարեկան չրջանի մէջ՝ մեր կրթական գոհունակութեան հաղորդ ընել և ձեզ , ո՛ր ազնիւ Հայրենակիցք : Այս գոհունակութիւնն այնքան պիտի լինի մեծ , որքան զգալի լինի մեր յառաջդիմութիւնն , որու նպատակն է մեր հոգին , միտքն ու սիրտն բարեկրթել և մեր երջանկութեան աղբերքն ու միջոցներն առաւելուլ : Ես կը համարձակիմ ըսել որ մեր ազգային դպրոցներն բարեջան խնամոց շնորհիւ մեծ մղում մը ստացած են զէպ ի գարգացումն : Այս ճշմարտութեանս վկայ են

անշուշտ հրապարակային քննութիւնը, որ ցոյց տուին թէ՛ աւսն ջանքեր ապարդիւն չեն մնացած և թէ՛ մեղ տրուած խնամքն ապագային մէջ պիտի բեղմնաւորին։ Այսպէս իմաստունին մէկը ըսած է․ «Դպրոցներն ներկային փրկանքն են և ապագային գործարաններն»։ Եւ որովհետեւ ազգերն ալ պարզ անհատներու պէս երկու գլխաւոր փափաք կը տածեն, այն է՝ տիրել ներկային, ապագան վայելելու համար, պէտք է նախ բարոյական և մտային ոյժն ձեռք ձգել, ոյժ մը որ միշտ յաղթական կը հանդիսանայ և մարդկութիւնն լուսաւորութեան ճամբուն մէջ կ'առաջնորդէ։ Ուրեմն, քանի որ ազգերու մէջ ամենէ մեծ գործութիւնն դաստիարակութիւնն և դիտութիւնն է, այն ժամանակ միայն իրապէս արդիւնաւոր կը լինի, երբ կրթական բարիքներն ամեն սեռի հաւասար կը բաշխուին։ Եւ միթէ՛ այս սկզբանց գործադրութեամբ չէ՞ որ այսօր քոյր և եղբայր հաւասարապէս կը կրթուինք և անոր արդիւնքն տեսնելու համար զմեզ քաջալերել կը փութանք։ Այո՛, իգական սեռի կրթութիւնն գլխաւոր պարտաւորութիւն մ'է, վասն զի անկարելի է մարդկային գործոց և ընկերութեան մէջ ներդաշնակութիւնն տիրէ, երբ երկու սեռի կրթութիւնն մի և նոյն մշակումն չունենար, և արդէն այնքան նախանձելի բարիքներ, այնքան մխիթարելի երեւոյթներ կը յայտնեն որ այն օրէն միայն հիմն առին, երբ կինն ևս զարգանալու իշխանութիւնն ստացաւ։

«Սակայն այս քաղաքակրթութեան աստիճաններն հաւասար պահելու համար պէտք է ունենանք մայրեր որ ճանչնան իրենց զաւակաց անհրաժեշտ կրթութիւնն, զաւակներ՝ որք օր մը կ'իրադրօժեն այն ամեն փափաքներն զորս կ'տածենք և զոր մեր երջանկութեան տարերքն կը համարինք։ Այս մեծ գործին մէջ մեծ է ձեր պաշտօնն, ո՞վ ծնողներ, մանաւանդ մայրեր, դուք էք ազգային վերաշինութեան սատարներն և պատասխանատու ամենուն առջև, վասն զի ապագան իւր յոյսն ձեզմէ, ձեր զաւակներէ կ'ըստասէ։

«Անհուն շնորհակալութեան արժանի են ուրեմն ամեն անոնք որք ազգային մանկուոյն համահաւասար դաստիարակութեան անխոնջ մշակներն են։ Ես ի զիմաց իմ բոլոր ընկերուհեացս թարգման կը կանգնիմ հրապարակաւ յայտնելու մեր անհուն երախտագիտութիւնն առ Ամենապատիւ Սրբազան Հայր, որ իւր հովուական բարձր պաշտօնին հետ, որով ազգա-

յին վարչական գործոց արդիւնաւէտ ուղղութիւն մը տուաւ , վարեց նաև յարատևութեամբ իբրև պարզ ուսուցիչ կրօնի և բարոյագիտութեան դասախօսութեանց կարևոր պաշտօններն ազգային երկսեռ վարժարանաց մէջ :

« Ծնորհակալութիւն առ Պատուարժան Ուսումնական խորհուրդն , որ իւր պաշտօնավարութեան սկիզբէն ի վեր չդադրիլ մեր յառաջդիմութեան նկատմամբ գովելի խնամք տածելէ :

« Ծնորհակալութիւն նաև առ ժրաջան Հոգաբարձուհիս Հռիփսիմեան վարժարանի , նոյնպէս Ազնիւ Հոգատար ընկերութեան , որ իրենց յաճախակի սյցելութեամբ և աջակցութեամբ ամեն կարելի ճիգ ի գործ կը դնեն՝ մեր սեռի առտնին բարեկրթութեան և ձեռագործի աշխատանաց նկատմամբ . և ասո՛ք փայլուն ապացոյց մը կ'ընծայեն թէ Զմիւռնիոյ Հայուհիք անտարբեր չեն իրենց սեռին վիճակն օր ըստ օրէ ազնուացընելու և 'կատարելագործելու համար :

« Սակայն , սիրելի ընկերակիջք , որքան աւելի երախտապարտ պէտք է մնանք մեր բազմերախտ և բազմարդիւն Տեսչին երկսեռ վարժարանաց , որ իւր ժիրաժիր և անձանձիր ջանիւք ի մաստուն տնօրէնի և քաղմահմուտ ուսուցչի կրկին տաժանելի պաշտօններն կը վարէ անխնջ արիութեամբ , յոյժ պատուաւոր և արդիւնաշատ կերպիւ , այնպէս որ համայն ուսանողացս զւղուն շնորհակալեաց հետ՝ մեր անմոռաց երախտագիտութեան և համարման մեծ իրաւունքներ ստացած է :

« Ծնորհակալութիւն նաև առ Մեծ . դասն ուսուցչաց , որ մեր կրթութեան ժամանակ չեն խնայեր ամենէ ծանր աշխատութիւններ :

« Ծնորհակալք նաև ձեզ , ո՛ր Ազնիւ Հանդիսականք , որ ձեր պատուաբեր ներկայութեամբ քաջալերեցիք զմեզ և՛ մեր հանդիսին փայլ մը և չուք մ'աւելի ընծայեցիք , նոր ապացոյց մը ևս տալով թէ՛ Զմիւռնիոյ Հայն միշտ պատրաստ է աջակցիլ և խրախուսել ազգային յառաջդիմական շարժումներն :

« Ապրիլն ուրեմն ամեն ճշմարիտ դպրոցասէր և ճշմարիտ հայրենասէր Ազգայինք :

« Ի դիմաց Հռիփսիմեան Սանուհեաց

« ՄԱՐԻԱՄ Խ. ՏԱՄԿԱՃԵԱՆ »

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ

Ներկայ ամսոյս մէջ վիճակիս Գաւառական Ժողովին իր 49 և 50 երրորդ նիստերուն մէջ մի քանի տնօրէնութիւններ ըրաւ :

Սահմանադրական նոր տարեշրջանի առթիւ , նախ՝ Գաւառական Ժողովի դիւանն իր հրաժարականը մատոյց : Ժողովը քուէարկութեամբ վերընտրեց Մեծ. Գրիգոր Էֆէնտի Չիլինկիրեան իբրեւ ատենապետ , որու Ժողովը վարելու , խնդիրները լուսաբանելու և ամփոփելու մասին ունեցած փորձառութիւնն ու յաջողակութիւնն արդէն քաջածանօթ են , և Ատենադպիր ընտրուեցաւ Պ. Մամուրեան : Երբեք՝ Քաղաքական Ժողովն իր հրաժարականը մատուցած լինելով երկամեայ պաշտօնավարութենէ ետք՝ Ժողովը նոր ընտրութեամբ վերակազմեց նոր Քաղաքական Ժողովն , որոյ անդամքն են .

Մեծ. Ստեփան Տէրեւան	Արեւադէպ	Մեծ. Ս. Պապէլէ
» Միսի Մարտիան	Արեւադէպ	» Պ. Տէրեւան
» Յ. Մերեւեան		» Յ. Սեփեհաբէան :
» Գ. Ալաւան		

Ժողովը խնդրելով որ նախորդ Քաղաքականն իր համարատուութեան տեղեկագիրը փութացնէ , երբեք՝ ընտրեց նաև Կեդրոնական Ազգային Ժողովին համար , հրաժարեալ վսեմ : Ս. Ապրօ Էֆէնտի տեղ , Մեծ. Պօղոս Կ. Տիլպէրեան Էֆէնտին , որ իր ազնիւ բնաւորութեամբն , լեզուագիտութեամբն ու կենցաղագիտութեամբը միշտ մեծ յարգ և համարում կ'վայելէ : Զորեք՝ ըստ խնդրանաց Կեդրոնական վարչութեան՝ նկատողութեան առաւ Ժողովը Կ. Պօղոս մէջ հաստատուելիք Ներսէս-Վարժապետեան ուսումնարանի հանդանակութեան խնդիրն և որոշեց առ այժմ յետաձգել գործադրութիւնն , արտօ-

ներով Գաղաքական Ժողովին որ յարմարագոյն և նպատա-
տաւոր պարագայից մէջ հանգանակութեան գործին ձեռն-
արկէ և կարելի եղած արդիւնքն արտադրելու հոգ տա-
նի: Չորրորդ՝ Ժողովին ինկատ առաւ նաև Մահաթայի խնդի-
րը: Կեդրոնական վարչութեան կողմէ հասած մի նա-
մակ վճռաբար էյայտարարէր թէ, նոր կարգադրութեան
մը համեմատ, տեղւոյս ազգային արկղին վճարած 50
արծաթ մէճիտ հաթան 125 արծաթ մէճիտի բարձրա-
յած է: Ժողովին Ազգային Պատրիարքարանի ըրած բար-
դումն չափազանց գտաւ, նա մանաւանդ նկատելով որ
ազգային արկղին վիճակը չատ անձուկ է և ելմտացոյցը
բայ ունենալով, ստիպողական ծախուց համար անգամ
գրամական գժուարութիւններ կ'ծագին, որոշեց ի պա-
տիւ Ամենապատիւ Սրբազան Հօր միայն 25 արծաթ մէ-
ճիտ յաւելուլ նախորդ գումարին վրայ, և այսպէս տա-
րեկան 75 արծաթ մէճիտ կամ 1500 ղուրուշ վճարել
Ազգային Պատրիարքարանի:

Բայց մեզ կարելի չեղաւ հասկընալ թէ՛ Ազգային
Պատրիարքարանն ի՞նչ իրաւամբ, առանց տեղւոյս եւ-
մտական վիճակը քննելու, կ'վճռէ և կ'հրամայէ 2500
ղուրուշ մուգաթայի վճարում, ի՞նչ օրինօք այդ մուգա-
թայի կարգադրութիւնը կ'ընէ, քանի որ Սահմանադրութեան
հակառակ է այդ տուրքն, և ինչո՞ւ ազգային գաւա-
ռական տրոց հաստատութեան համար հրահանգներ
չուղղեր առ Առաջնորդս, ինչպէս Սահմանադրութեան
92 և 93դ. յօդուածները կ'տրամադրեն, յօդուածներ՝ որք
25 տարիէ ի վեր անգործադրելի կ'մնան: Թերևս առաջ-
կուի որ Կեդրոնական վարչութիւնը գաւառական գործոց
համար մեծամեծ ծախուց ենթակայ է, հետեւապէս գաւ-
առներն ալ պարտին մասնակցիլ այդ ծախուց: Ոչ ոք
կ'ուրանայ թէ՛ հանրային ծախուց պէտք է որ ամեն ան-
հատ և գաւառ ըստ կարողութեան մասնակցին, սակայն
մեղի հետ չատեր կ'զարմանան որ Կեդրոնական արկղը,
թէև դատարկ, Ազգային Ժողովը մինչև ցայսօր ոչ ազ-
գային տրոց գործադրելի գրութիւն մը հաստատած է

Ա ոչ Կ. Պօլսոյ մէջ բոլոր ընտրողներէ կանոնաւորապէս տուրք հաւաքած է, այլ օրն օրին մուրացկանութեամբ ու նպաստիւք պարելու վարժ, Ազգային Պատրիարքարանը հակասահմանադրական միջոցներու, Ժաշտային հին դրութեան կ'դիմէ, որպէս զի իր ելմտացոյցը հաւատարակչութեան Ստիկից դատ՝ տեղւոյս Գաւառական վարչութիւնն երբէք ծանրութիւն մը, ծախուց առիթ տուած չէ Կեդրոնին, մինչդեռ եթէ հաշուի առնուին Ազգային Պատրիարքարանէ յանձնարարութեամբ տեղւոյս վարչութեան դիմող անձեր, որ դրամական օգնութիւն կը հայցեն, կարծենք թէ եղած ծախքն, ի շնորհս Կեդրոնի, տարին մի քանի հարիւր մէծիտի կ'հասնի: Մենք հակառակ չենք որ կարող գաւառական արկղեր մասնակցին հանրային ծախուց, և կեդրոնական արկղն ալ նպաստէ դրամապէս անկարող գաւառներու, այլ կ'պնդենք միայն որ Երեսօր հիման վրայ տուրք պահանջուի և Երեսօր համարադրանք եղած ծախքը բացատրուի որ վստահութիւն ծաղի և որոշիկ Կանոն:

Հինգերորդ՝ Տնտեսական խորհուրդը նախորդ շրջանի ելից ու մտից հաշուեցոյցն և առաջիկայ (1885—86) տարւոյն ելմտացոյցը ներկայեցով, Ժողովը դիտեց որ 1500 արծաթ մէծիտի բաց մը կայ, զանազան պատճառներէ դուրսացած, որ բացատրուած են Տնտեսական խորհրդոյ տեղեկագրին մէջ: Այդ տեղեկագիրը մեր յաջորդ թերթին մէջ պիտի հրատարակուի: Ելմտացոյցի խնդրոյն հետ յարաբերութիւն ունեցող Բնակարան խնդրոյն, որ էր Ուսումնական խորհրդոյ տեղեկագրով պահանջած 700 արծաթ մէծիտի բարդումն ազգային երկսեռ վարժարանաց արդէն յատկացած տարեկան 5150 արծաթ մէծիտի վրայ, նկատողութեան առնելով, Ժողովն անհնար դատեց այդ բարդումն ընել ազգային արկղէն որ բաց ունի և անձուկ վիճակ, այլ որոշեց, Ուսումնական խորհրդոյ փոփոխած ուսմանց ծրագրին նկատմամբ ինչ ինչ դիտողութիւններ ընելէ ետեւ, Հռիփսիմեան վարժարանի մէջ տրուելիք հանգիսի արդիւնքէն, ինչպէս նաեւ վիճակաւ:

հանութիւն բանալով գոյանալիք հասոյթէն Ուսումնա-
կան խորհրդոյ խնդրած վերադիր գումարը հայթայթել
և դէթ մատամբ արկղին բացը գոցել:

Եօթներորդ՝ Ժողովին նախորդ մի որոշման համեմատ,
թեմական մի քանի պակասած երեսփոխանաց ընտրու-
թիւնը կատարուած և տեղեկագիրները հասած լինելով,
վաւերացան: Ժողովը վերստին որոշեց հրաժարած երես-
փոխանաց անունները յատուկ հրահանգով հաղորդել
վարչութեան, որ թէ թեմական և թէ տեղական երես-
փոխանաց օրինական թիւը լրացնելու համար ընտրա-
կան գործողութիւնները փութացընէ և տեղեկագիրնե-
րը Ժողովին ուղարկէ:

Ահա ասոնք են երկու նիստերու մէջ առանց երկար
ատենաբանութեանց և միջադէպներու տնօրինուած կա-
րևոր գործերու համառօտ նկարագիրն, և խմբագրու-
թիւնս մտադիր է, ըստ արտօնութեան Ժողովոյ, մերթ
ընդ մերթ այսպէս հրատարակել Գաւառական Ժողովին
արարքը:

ՔԱՂԱՔԱՆԱՆ

ԱՆԳԼԻՅՈՅ և Ռուսիոյ մէջ բանակցութիւններն Աֆղանեան
խնդրոյն նկատմամբ վճռական արդիւնք մը չունենալէն զատ՝
մօտալուտ պատերազմի յանգելու երես կ'առնուն: Վէճին առ-
անցքն է այժմ Զուլֆիքար, զոր Ռուսիա կ'պահանջէ իբրև էր
Կան Բանալին: Երկուստեք պատերազմական պատրաստութիւն-
ները կ'շարունակուին և Հնդկաստանի հիւսիսային սահմանա-
դրութիւն ամրացընելու ժորձեր կ'լինին, փոխանակ յոյս դնելու
լիովին Աստիւրահման էմիրին վրայ, որ Հէրազը կ'զօրացընէ,
և Ջինաստանի ու Թուրքիոյ հետ դաշնակցելու համար բանա-
կցութիւններ սկսած են Սօլզպրէյի կառավարութեան կողմէ,
որ կ'ջանայ համաձայնիլ Օսմանեան կառավարութեան հետ Ե-

ՏԻՐԱՅՐ

ԿԱՄ

ՄԵՆ՝ ՄԱՐԴԸ*

ՅԵՐԿՈՒՍ ԱՐԱՐՍ

ԱՆՁԻՆՔ

ՂԱԶԱՐ	Հարուստ Հայ մը	ՍԱՀԱԿ	Ղաղարի սպասաւոր
ՏԻՐԱՅՐ	} Ղաղարի որդիք	ՆԱՐԻՆ	Տերայրի սպասաւոր
ԹՈՄԱՍ		ՎԱՀՐԱՄ	} Հայաստանցիք
ԹԱԴՈՍ	Ղաղարի բարեկամ	ԹՈՐԻՈՄ	
ԲԱՐԿՆ	} Տերայրի բարեկամներ	ԱՐԻԱՄ	
ՍՈՒՐԵՆ		ԶԱՆԱԶԱՆ	ԱՊՈՒԵՍՏԱԻՈՂԻ

Տեսարանն է Ղաղարի տանը:

ԱՐԱՐ Ա.

ՏԵՍԻԼ Ա.

ՂԱԶԱՐ ԵՒ ՍԱՀԱԿ

ՂԱԶԱՐ. (Յետքէ մտնելով) Ծժ, ի՞նչ պիտի առնես այսօր տան համար:

ՍԱՀԱԿ. Հրամանիդ կ'սպասեմ, ա՛ղաւ:

ՂԱԶԱՐ. Գրէ՛. միւս, մէկ օխտ 125 տրամ . . . թէ որ ուսկորը յիսուն տրամէն աւելի ըլլի՝ ամսականիդ հաշուին կը բռնեմ, արդէն դիտես: Շատ եղտտ չըլլի:

ՍԱՀԱԿ. Մոռցա՞մ, Ա՛ղաւ, որ մեր սլալմանը 100 տրամին 20շ ոսկոր է:

* Յաւելուած:

ՂԱԶԱՐ. Ծօ՛, հիմակ կովերուն ոսկորները բարակցած են, միտն աւելի առատ, պրզլա չեմ ուղեր, սուղի կ'նստի:

ՍԱՀԱԿ. Է՛յ, Ա՛ղաս:

ՂԱԶԱՐ. Գրէ՛. $3\frac{1}{2}$ դդում, թո՛ղ գլխուդ պէս մեծ ըլլի, հող չէ, միայն ըսէ՛ սպասուհիին որ շատ խորունկ չքերթէ կեղևը: Կուտերն ու քերթուկը թո՛ղ ձեզի համար կերակուր ընէ՛ ձէթով, և թո՛ղ մէկ քանի սխտոր մէջը նետէ:

ՍԱՀԱԿ. (ԴԷՄՈՒՄ) Շան կերակուր:

ՂԱԶԱՐ. Գրէ՛. սլանիւր 40 տրամ, չորկեկ. վարունդ երկու հատ, խոշոր, կուտը շատ. հաց թուխ, օթեկ, մէկ հատ . . . : Ս.մեն բանին շատը և նորը շատ և շուտ կ'ուտուի: Հաշիւն ըրի՞ր:

ՍԱՀԱԿ. Բոլորը կը կտրէ 15 զուրուշ 35 փարա:

ՂԱԶԱՐ. Ծօ՛, ինչո՞ւ 15 փարա աւելի կ'ըսես: Առ սա չէլի՛նը դնա՛. աւելցուկը բեր:

ՍԱՀԱԿ. Բայց, Ա՛ղաս, կը մոռնաս որ մեր նոր սպորոնը, Տիտար որդիդ, աւելի համով բաներ կ'ուզէ, և մեր եփած կերակուրները չուտեր. հօրպը, հօրպը կ'ըսէ, և սեղանէն կ'եւընէ՛ բերանը փշուռնք չդրած: Գիտէ՞ք ի՞նչ ըսել է հօրպը:

ՂԱԶԱՐ. Ծօ՛ սպուշ, քու բերնիդ ընկեր է ֆրանսերէն խօսիլ. հօրէ՛սը ըսած է, անասուն: Այսինքն հորի պէս կուլ կը տայ ձեր փորը, և թէ որ ասանկ երթայ՝ բոլոր վաստակս պիտի հատցընէք:

ՍԱՀԱԿ. Հա՛, հօրպը հորի պէս կ'ուլ տալ ըսել է եղեր. ո՞ր Խէֆտէրիդ մէջ գրուած է, Ա՛ղաս, այդ մեկնութիւնդ:

ՂԱԶԱՐ. Ծօ՛, դու ո՞վ պիտի ըլլիս որ ելեր իզմէ հաշիւ կը պահանջես, այդ յանցանքիդ համար այսօր կերակուր պիտի չուտես, իմացա՞ր:

ՍԱՀԱԿ. Ո՞ր կերակուրը, դդումի կո՞ւտն ու քերթուկը, սխտորով համեմած. ա՛հ, նորէն չա՛հ ունիս, Ա՛ղաս: Բայց Տիտարն ալ անօթի պիտի մնայ, ի՞նչ եփելու է որ . . . :

ՂԱԶԱՐ. Ծօ՛, կորիւր բանիդ դնա՛. Տիրայր ըսէ, սպուշ, քիչ քիչ Տիտա պիտի կոչես գաւակս . . . :

ՍԱՀԱԿ. (ԴԷՄՈՒՄ) Մեծ տարբերութիւն չկայ երկուքին մէջ:

ՂԱԶԱՐ. Տիրացր 8-10 տարիէ ի վեր այնքան լեցուցած է փորն ու գլուխը, Բարիզ և Լոնտրա, որ տասն տարի կերաւ կուր չուտէ, զարձեալ կուշտ պիտի մնայ: Անի այնքան խելաւսի է որ փորը կրնայ լեցընել Հոմ, հոմ, հոմ . . . երես կարգալով . . . :

ՍԱՀԱԿ. (Վէհոսի) Պարզ, սիրուն, անուշ երես լսած, տեսած էի, բայց հոմ երես առաջին անգամ կը լսեմ . . . :

ՂԱԶԱՐ. Անի այնքան գլտնական է որ ոչինչէ բան կ'ըստեղծէ և կ'ուտէ, կ'ըսեն:

ՍԱՀԱԿ. Բայց Տիտար մեզի պէս մարմին, ոտք, ձեռք, փոր չունի՞. սեղան չընտիր ձեզի հետ. օգո՞վ կ'ապրի. հաց, պահիր, միա չուտե՞ր . . . հօրալը, հօրալը չըսեր:

ՂԱԶԱՐ. Ծօ, կորիւր բանիդ գնա, անպիտան, քանի ուշանաս, այնքան միտա պիտի տաս ինձ: Խոհարարուհին կրակը վառած է և միտին կ'սպասէ որ զարնէ: Թէ որ առտու հանած ածուխէս աւելի դացած կամ միւր հում մնացած է, միտան ամականէդ պիտի վար իջնեմ:

ՍԱՀԱԿ. Աստուած կեանք տայ քեզի, Ա'ղաս: (Վէհոսի) Այս հաշուով ամառս վերջը շոք պիտի անցնի ձեռքս: Ո՛հ, ժլատ, կծի՛ մարդ: Ափով, բահով ոսկիներ կը Թափէր իր որդին Եւրոպա կրթեղու համար, և հիմակ հինգ փարային հալիւը կը փնտռէ և զիս կողոպտել կ'ուզէ. վերջը բարին ընէ: Քաշելիք ունի (կ'երթայ):

ՏԵՍԻԼ Բ.

ՂԱԶԱՐ (առանձին)

ՂԱԶԱՐ. (Հիւսիսը յետին դռն, անդանի մը մօտ, որտեղտե՞ որտե՞ր) Ա'յա, ո՛ւհ . . . իրաւ, շատ սուղի նստաւ ինձ լակոտը . . . հինգ հազար ոսկի . . . հիմակ ի՞նչ կ'արժէ . . . հո՞վ . . . հո՞վ . . . վերջէն վոլմորիկ՝ որ կարծեմ տունս պիտի փլէ . . . ո՛ւհ . . . գետինն անցնի Եւրոպա, Բարիզ, Լոնտրա . . . իմ բանս բոսաւ . . . ստակս ուտելէն ետե՛ գլուխս ալ պիտի ուտէ այդ զաւակն (որո՞հ էն էն էն զար էն էն) ո՛, ո՛ւհ . . . պիտի ուտէ . . . զեհիւր շէնք՝ ուտէ . . . :

ՏԵՍԻԼ Գ.

ՂԱԶԱՐ ՈՒ ԹԱԴՈՍ

ԹԱԴՈՍ. Ի՞նչ ունիս, բարեկամ.

ՂԱԶԱՐ. Ա՛խ, մի հարցըներ, Թադոս աղբեր. գլուխս մեծ փորձանք մը կայ:

ԹԱԴՈՍ. Ի՞նչ . . . անշուշտ նորէն հաշուի խնդիր մ'է. է՛հ, դու ալ շատ բարակը կը փնտռես: Ոսկին մեր մարմնոյն պէս հող է: Ճիշդը, մեռնելէ ետք չէի ուզեր ոչ ոսկի ոչ աւանակ դառնալ: Երկուքն ալ սաստիկ կը չարչարուին այս տեղ, մաշաւանդ ժլատին ձեռքը . . . :

ՂԱԶԱՐ. Ի՞նչ կ'ըսես, Թադոս աղբեր: Ես ոչ ժլատ եմ և ոչ չոպլ. փառք Աստուծոյ, տունս բան մը պակաս չէ: Բայց ոսկին կը սիրեմ, անոր հոգի կու տամ: Ես որ օրը տասն կտոր կ'ըլլիմ որ տասն դուրուչ աւելի վաստըլիմ, ես որ ամառ ձմեռ առտու եօթնին խանութս կը բանամ և մութին կը գոցեմ, ես որ չաքարս, խահվէս, բրինձս, եղս, փայտս, ածուխս, գրեթէ ամեն բան հաշուով կ'առնեմ և երբեմն չալկելով տունս կը տանիմ, ես որ շատ բանէ ինքզինքս կը զրկեմ որ ոսկի ծրարեմ, այսօր հինգ հազար ոսկի բաց ունիմ, կը հաւատաս, ժլատի գործ է այս, հինգ հազար ոսկի, համրելով չհատնիր, և հինգ հազար անգամ սուտ խօսելով չհահուիր . . . կ'իմանաս:

ԹԱԴՈՍ. Երա՞զ կը պատմես, բարեկամ . . . դու, իրաւ, հինգ փարա ծախս ընելու համար հինգ ժամ կը մտածես . . . Ի՞նչպէս հինգ հազար ոսկի . . . ո՛ւր գնաց այդ գումարը:

ՂԱԶԱՐ. Չգիտե՞ս:

ԹԱԴՈՍ. Գողի՞ տուիր:

ՂԱԶԱՐ. Ա՛հ, ընտանի գողի, սիրական գող մը կերաւ: Տիրայր որդիս հաւեցուց . . . տէ՛ր Աստուած, ի՞նչպէս այդքան ոսկին մարսեց . . . Ի՞նչ չար ժամ էր այն երբ զինք մէկ քանի թեթև ու նորասէր բարեկամներու խորհրդով Եւրոպա զրկեցի:

ԹԱԴՈՍ. Շատ շուտ համոզուեր ես: Դու սովորաբար նժաւրին մէկ կողմը հարիւր փաստ, միւս կողմը մէկ ոսկի կը գնես . . . :

ՂԱԶԱՐ. Ա՛խ, իմ տկար կողմն գտան: Ներկային մէջ հա-
ղարին դէմ տասն հազար շահ ցոյց տուին, իսկ ազադային
համար ըսին որ՝ եթէ Տիրայր Եւրոպա երթայ, խելք, ուս-
մունք, արուեստ սորվի, ոսկի պիտի կորէ: Ըյս պիտի բերէ,
մեր տունն, ազդին տունն անով պիտի վառէ, այնպէս որ
քարիւղի և կաղի համար տրուած ստակներն իմ գրպանս պիտի
թափին: Ես ալ անմտաբար քսակիս բերանը բացի, թռան ու-
կիներս, և փոխարէն դեռ բան մը չտեսայ:

ԹԱԴՈՍ. Է՛յ, բան մը սորված է:

ՂԱԶԱՐ. Ի՞նչ դիտեամ, չառ դիտուն է կ'ըսեն. բայց ի՞նչ
ընեմ ես այն գիտութիւնն որ իմ քսակս պարապ կը թողու:

ԹԱԴՈՍ. Քիչ մը համբերէ՛, բարեկամ: Մեծ մարդիկ ա-
սանկ են: Ուշ կը շահին, բայց եթէ միանգամ դիւտ մ'ընեն
ոսկին իրենց կը քաշեն:

ՂԱԶԱՐ. Աստուած լսէ բերնէդ... բայց Թումաս տղաս, որու
կրթութեան համար՝ ազդային դպրոցին մէջ՝ ընդ ամենը տասն ուս-
կի հազիւ ծախք ըրած եմ, այսօր վաստակի տէր է և ինձ կ'օգնէ:

ԹԱԴՈՍ. Այդպիսիներն ոչ կ'երկնան և ոչ կը կարճան,
մեզի պէս գաճած կը մնան:

ՂԱԶԱՐ. Ուրեմն ըսածնուն պէս՝ մեծ մարդ է Տիրացոյ, թէ
էլ հասակաւ կարճուկ:

ԹԱԴՈՍ. Կ'երևի թէ անոր մեծութիւնը գլխուն, և հարս-
տութիւնը սրտին մէջն է:

ՂԱԶԱՐ. Ի՞նչ աղար կը խօսիս, աղբեր, բայց ես ուրիշ
բանի կ'ըսպասեմ: Կ'ուզեմ գանձել իմ հինգ հազարս. կ'աղա-
ջեմ, անգամ մը տես Տիրայրը, սուր աչքովդ վերէն վար կ'ըսէ
և եկուր ըսէ ինձ թէ՛ ի՞նչ կ'արժէ: Ահա՛ ոտքի ձայներ կը
լսեմ, մինակ չէ, միշտ ետեւէն պոչեր ունի: Դու կեցիր, ես
կ'երթամ (չէ հեռանայ):

ՏԵՍԻՆ Դ.

ԹԱԴՈՍ, ՏԻՐԱՅՐ, ԲԱՐԿԷՆ, ՍՈՒԲԷՆ, ԹՈՄԱՍ, ՆԱԻԻՆ ԵՒ ՍԱՀԱԿ

ՏԻՐԱՅՐ. (Յեռաբլէ՛ երկար ու խառնաշփոթ մաշերուն հըջ հըս)՝ Ո՛

Կէօթէ, մարդոց մէջ վեհագոյնը, լոյս, լոյս, դռնէցիր մահուան
անկողնիդ մէջ, ես ալ այս գերեզմանական քաղաքիս մէջ, այս
քարայրիս մէջ, քեզի հետ լոյս, լոյս կը կոչեմ . . . :

ԹԱԴՈՍ. Հա՛, ա՛, ա՛, ա՛ :

ԹՈՄԱՍ. (Եփէն) Լոյս չատ. Սահակ, սա պատուհանները բաց :

ԲԱԲԿԷՆ. Ի՞նչ վսեմ հանճար, ի՞նչ մեծ գլուխ :

ՍՈՒՐԵՆ. Երանի՛ Հայ ազգին որ ասանկ հսկայ խմացակա-
նութիւն մը ունի իր ծոցը :

ՏԻՐԱՅՐ. Ո՛ր երկին, կը բողոքեմ քեզի դէմ. ո՛ր բաղդ, կ'ա-
նիծեմ քեզ որ այս մութ ամպապատ կամարին տակը ծնայ,
մինչդեռ արժանի էի լոյս տեսնել, արեւչատ աշխարհ մը . . . :

ԲԱԲԿԷՆ. Սքանչելի՛ . . . :

ՍՈՒՐԵՆ. Հիանալի՛ . . . :

ՏԻՐԱՅՐ. Վերգիլիոսի, Պլինէոսի, Կալիէի հայրենիքն, ուր
մարդուս հողին մուսայից թւերուն վրայ երկին կը սրանայ, և
գիտութեան կարկինով տիեզերքը կը չափէ . . . :

ՍՈՒՐԵՆ. Հիասքանչ . . . :

ՏԻՐԱՅՐ. Ո՛հ, գլուխս կը ճաթի, գաղափարներս՝ փայլակ-
ներու սէս, կը ժայթքին աչքերէս, և ես կոյրերու և համբ-
ուս մէջ կը գտնուիմ . . . :

ԹՈՄԱՍ. (Չէն) Փառք Աստուծոյ, իմ աչքերս ու ականջ-
ներս բայց են . . . :

ՏԻՐԱՅՐ. Աղչս չնայիր ինձ, ընտանիքս անդամ չտեսներ
իմ գլխուս մեծութիւնն ու աչքերուս փայլը :

ԹՈՄԱՍ. (Հայելիին Չէն) Եւ սակայն իմ աչքերս աւե-
լի փայլուն, իմ գլուխս աւելի խոշոր է քան թէ այս Տիրայր
եղբորս : Եւ ես ալ կը բողոքեմ աշխարհիս բոլոր խենդերուն
դէմ որ գլուխս պարագ և աչքերս պաղ կը գտնեն :

ՍԱՀԱԿ. (Չէն) Իրաւ որ այս խօսակցութիւնն իմ դռումի
և սխտորի քերթուկէս աւելի համով է :

ԲԱԲԿԷՆ. (առ Սաւրէն) Կրկերոնին սէս ճարտասան, Նէվ-
տոնին սէս գիտուն, Յոր Նահապետին սէս սրտաչարժ է մեր
բարեկամը :

ՍՍՀԱԿ. Կարծեմ, քիչ մը ազը շատ փախաւ, պարոն Բարսիէն: Պիտի չուտուի այդ կերակուրդ:

ՏԻՐԱՅՐ. Իմ մէկ խորհուրդս, իմ մէկ լուսասփիւռ գաղափարս կրնայ ազդ մը, բոլոր մարդկութիւնը վերականգնել. սակայն կը հալածուիմ, նահատակութեան կը դիմեմ. մահը կեանք, կեանքը մահ է, փոսը չիբիմ է և չիբիմը աթոռ անմահութեան:

ՍՈՒՐԷՆ. Ո՛հ, ի՞նչ երկնային ոճ, ի՞նչ քերորական լեզու: Թող լռեն Եսայի և Երեմիա:

ԹՈՄԱՍ. Հիմակ քարերն անգամ պիտի խօսին, ճաթին: Ի՞րաւ որ բան մը հասկըցած չունիմ. եթէ ըսեմ՝ սոխը բոյս է, և բոյսը սխտոր, ի՞նչ տարբերութիւն պիտի գտնես, Սահակ, Տիրայրի և իմ խօսքիս մէջ:

ՍՍՀԱԿ. Այն տարբերութիւնն որ կայ դղումին և դդմեշիին մէջ:

ԲԱԲԿԷՆ. Ի՞նչ աճագին վիհ կայ, Սուրէն, Տիրայրի և Թոմասի մէջ, թէ և երկու հարազատ եղբայրներ են: Մին լուսոյ մէջ կը լողայ, միւսը խաւարին մէջ կը սողայ . . . :

ԹՈՄԱՍ. (Դէպի) Ի՞նչ վարպետ չողոքորթներ. կատակը մէկդի, կարծեմ թէ եղբայրս հիմակ իր ունեցած ցորենի չափ խելքն ալ պիտի թոցընէ:

ՏԻՐԱՅՐ. Բայց ես մահն աչքս առած եմ. պիտի վերականգնեմ ընտանիք, տուն և ազգ, պիտի կռուիմ խաւարի դէմ՝ մինչև վերջին չունչս. արմատէն պիտի քակեմ ամեն բան և պիտի վերաշինեմ: Կ'ըզամ որ մեծ մարդ եմ. թէ և ապերախտ ազգի մը կը ծառայեմ: Հայ լրագիրներն անունս անգամ չեն յիշեր, անուն մ'որ Եւրոպա արձագանք ունէր:

ՍՈՒՐԷՆ. Դեռ նոր եկար, համբերութիւն: Անուանդ և յիշատակիդ արձաններ պիտի կանգնեն հայրենի երկրիդ յետին գիւղերու մէջ անգամ:

ՏԻՐԱՅՐ. Օ՛ն, բարեկամներ, գործի սկսինք: Բարեկէն, Սուրէն, թմբուկ սուէք, հոջակեցէք իմ ընելիքս: Նարին, գնա՛ շուտ ճարտարապետներ, երաժիշտներ, գրագէտներ, դերասաններ, պարի գասառուներ, երգիչներ կանչէ՛, որ իմ տալիք հրամաններս կատարեն և գործերս արձանադրեն. Հայուն աչ-

քը լնյս, լնյս, լնյս . . . (այսպէս պարտաւ ին ժեկն իր երկու քարէ-
կաճերուն հէտ) :

ԹՈՄՍԱՍ. (անոր ետեւէն) Շորճիդ, շորճիդ, շորճիդ . . . (դուրս
կ'ելնէ նոյնպէս Նարին պարելով) :

ՏԵՍԻԼ Ե.

ԹԱԴՈՍ ԵՒ ՍԱՀԱԿ

ՍԱՀԱԿ. (ալեբը խոշոր քաջած գնացողներուն ետեւն պահ ղը ին
նայէ) Բան մը հասկըցար, Թադոս աղա, այս վիվլուկէն :

ԹԱԴՈՍ. Ի՛նչ հասկընամ, կարծեցի թէ յիմարանոցն եմ:
Վնյ աղայիդ գլխուն, վնյ այն աղգին գլխուն որ ասանկ մեծ
մարդ էր ունի. դնա՛, դնա՛ դու ալ կանչէ Ղազար աղան, անոր
խօսելիք ունիմ (կ'երթայ) :

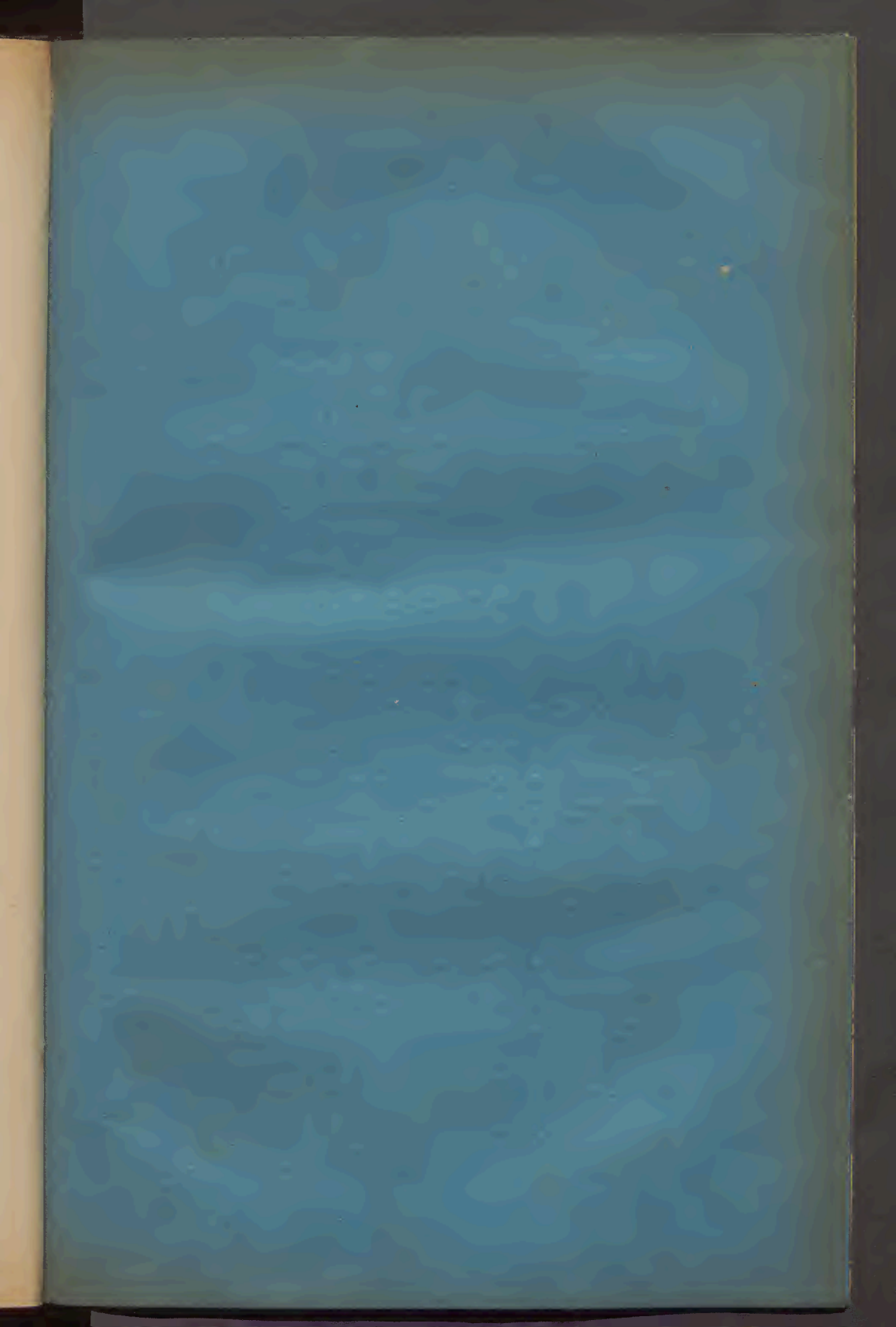
ՏԵՍԻԼ Զ.

ԹԱԴՈՍ (առանձին)

ԹԱԴՈՍ. Ձգիտեմ, իրաւ որ, խնդամ թէ լամ: Մեղը,
մեղը: Տիրայր ի՞նչ էր, և ի՞նչ դարձեր է. խեղք, սիրտ, ըն-
տանեկան սէր, պարզութիւն Ներսիս ձգեր, և խեղ մը մեծ
անուաներ և ուսուցիկ խօսքեր սորվելով եկեր է: Ի՞նչ ընեմ,
ի՞նչպէս յայտնեմ բանը իւր հօրը: Խեղճ մարդ, զաւակը ան-
սանձ թողեր է Ներսիս, և հիմա Տիրայր զարմանալի էակ մը
դարձեր է: Տէս անդամ մը, սէր կայ որ կը շինէ, սէր կայ որ
կ'սպաննէ: Եթէ ճշմարիտը խօսիմ՝ պիտի սաստիկ ցաւի Ղազար
աղան, չխօսիմ՝ պիտի կործանի: Ո՞րն ընտրեմ, ցաւ թէ կոր-
ծանում: Սնչուշտ երկու չարեաց փոքրագոյնը: Ահա՛ մեր բա-
րեկամը կու գայ :

(Շարունակելէ)

Խմբագիր-Տնօրէն Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Արևելեան Մամուլ տարեգիրն է Զմիռնիոյ համար 3½
արծաթ մէճիտիէ, իսկ դուրսերու համար 4:

Խմբագրութեանս լերաբերեալ ամեն նամակ, ձեռա-
դիր պէտք է ուղղել առ Խմբագիր-Տնօրէն Մ. Մամուր-
եան, Մեսրոպեան վարժարան:

Անվճար նամակ կամ ծրար արեւունուիր:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Բաժանորդ գրուել ուզողը կրնայ դիմել

ԶՄԻՒՌՆԻԱ առ Խմբագիր-Տնօրէնն:

Կ. ՊՕԼԻՍ Մեծ. Ն. Կ. Պէրպէրեան. Լսել Զապրիէ ճապրիէ, 63:

ՌՈՏՈՍԹՈՅ » Յ. Թէէմինեան:

ՏՐԱՊԻԶՈՆ » Ս. Լէթմէքճեան:

ՄԱՐԱՇ » Յ. Տէր Ղազարեան:

ՊՕԹՈՒՇԱՆ Արժ. Տ. Պօղոս Յակոբեան:

ՄԱՐՍԻԼԻԱ Մեծ. Ս. Միրզայեանց: M. S. Mirzayantz.

MARSEILLE.

ՎԷՆՆԱ » Զ. Բոբովիչ: M. Z. Popowits. WIEN.

ՆԻՒ-ԵՕՐՔ » Բ. Գուրեան: M. P. Courian. NEW-YORK.

ԼՕՆՏՈՆ » Ս. Գ. Սուքիասեան: Messrs. S. G. Su-
kiassian & Co. LONDON.

ՄԱՆՉԷՍթԷՐ » Յ. Յովակիմեան: O. Ovaghimian Esqre.
MANCHESTER.

ԹԻՖԼԻՍ » Շալէրդով: Agence de journeaux de M.
Chaverdow. TIFLIS.